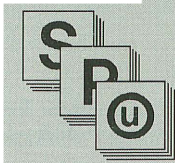

Archeologische kroniek van de provincie Utrecht over de jaren 1970-1979

STICHTING PUBLIKATIES OUD-UTRECHT

Archeologische kroniek van de
provincie Utrecht
over de jaren
1970-1979

Inleiding

De serie archeologische kronieken van de provincie Utrecht vertoonde tot voor kort een merkwaardig hiaat, namelijk de jaren 1972-1979. Dit werd veroorzaakt door het feit, dat na het verschijnen van de eerste kroniek, over de jaren 1970-1971 in het Maandblad Oud-Utrecht, er lange tijd geen gelegenheid was om een nieuwe kroniek uit te brengen. Toen de mogelijkheid daartoe zich weer voordeed, werd besloten de voorrang te geven aan de jaren tachtig. Zo verschenen de kronieken over 1980-1984 en 1985-1987 en dit jaar de kroniek voor de jaren 1988-1989.

Nu de jaren tachtig zijn afgehandeld, wordt het tijd terug te keren naar de jaren zeventig. Dat gebeurt in deze kroniek. Om een spoedige verschijning mogelijk te maken wordt daarin wat beknopter gerapporteerd dan tot nu toe gebruikelijk was en worden waarnemingen en vondsten niet uitgebreid becommentarieerd. Ter wille van de volledigheid zijn de jaren 1970-1971, verschenen in 1976, toegevoegd, zodat de voorliggende kroniek een beeld geeft van de archeologie in de provincie Utrecht in de gehele jaren zeventig. De gemeente Utrecht is in deze kroniek niet opgenomen, omdat de vondsten en opgravingen daar gedaan reeds in aparte gemeentelijke kronieken zijn verschenen. De stad Amersfoort is wel vertegenwoordigd, omdat de provinciaal archeoloog gedurende de hele verslagperiode verantwoordelijk was voor de archeologie in die stad. Een gemeentelijke archeoloog voor Amersfoort werd pas in de jaren tachtig aangesteld.

De opgenomen tekeningen en foto's zijn afkomstig van de ROB. Voor de jaren 1970-1971 heeft de heer F. Kneefel, destijds medewerker van de Utrechtse gemeente-archeoloog, vele tekeningen verzorgd. De redactie van deze kroniek werd verzorgd door W.J. van Tent (provinciaal archeoloog over deze periode) en F. Vogelzang (Federatie Stichts Cultureel Erfgoed). De kroniek is opgedragen aan alle amateur-archeologen in de provincie, van wie zoveel meldingen in deze pagina's zijn opgenomen.

Abcoude: losse vondsten en meldingen

1. In 1973 werden door de heer R. de Zwarte, destijds te Abcoude, scherven van IJzertijd-aardewerk aangetroffen bij de uitbreiding van de Algemene Begraafplaats aan de Kerkstraat. Grondsporen werden niet waargenomen. Desondanks is het heel goed mogelijk, dat hier - dichtbij de Vecht-arm, die het Gein wordt genoemd - een nederzetting uit deze periode heeft gelegen.

2. Naar in 1973 bekend werd, zijn door de al genoemde heer De Zwarte in 1971 vondsten gedaan in het centrum van het dorp, bij het graven van een sleuf bij de brug over het Gein. Zij bestaan uit aardewerkscherven, munten en voorwerpen van metaal, leer en been, alle te dateren in de latere Middeleeuwen. Interessant is een bronzen pelgrimsinsigne, voorstellende de hoorn van St. Hubertus.

Literatuur

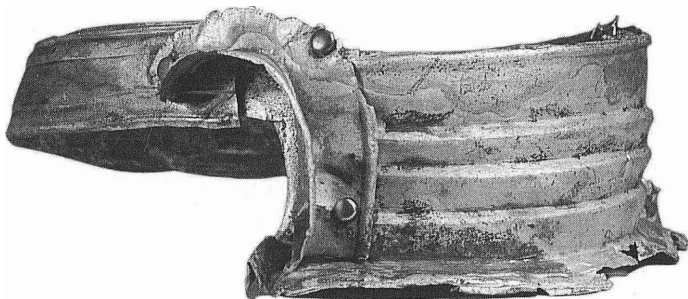
WJ van Tent, 'Abcoude', *Nieuwsbulletin KNOB* 72 (1973) 57

Amerongen: 't Spijk

Bij baggerwerkzaamheden in de zandput 't Spijk, in de uiterwaarden ten westen van Elst (U), werden gedurende de jaren 1972-1975 waarnemingen uitgevoerd en vele interessante vondsten geborgen. Zij zullen hieronder beknopt worden beschreven.

De eerste melding, in 1972, werd gedaan door mevrouw H. Delfin-van Mourik Broekman, destijds te Elst (U). De firma Schoonhoven uit Veenendaal had namelijk bij het baggeren op ca 6 m diepte last van een ongeveer noordwest-zuidoost verlopende 'houtbaan'. Deze was ongeveer 30 m lang en 8 m breed en bestond uit loodrecht op elkaar staande houtelementen (stammetjes?). In de nabijheid ervan werden veel scherven en puin uit de Romeinse tijd opgezogen. Op 25 maart 1972 ondernam de heer R.J. Mooijen, uit Amsterdam, een duikpoging in het koude water van de baggerput. Het bleek echter onmogelijk de houtbaan te bereiken, zodat de aard ervan onzeker bleef. Misschien hebben wij te maken met de restanten van een Romeinse kadeconstructie in een nu dichtgeslibde rivierbedding, maar andere verklaringen zijn even (on)waarschijnlijk.

De meeste vondsten werden gedaan tijdens de baggerwerkzaamheden in 1973 en 1974. Zij zijn merendeels afkomstig van een diepte van ca 8 m beneden maaiveld, uit een Rijnarm die in de Middeleeuwen waarschijnlijk als hoofdbedding fungeerde. Vondstmeldingen zijn gedaan door de al genoemde mevrouw Delfin en verder door de heren H.P. Blom, te Veenendaal, A.J.

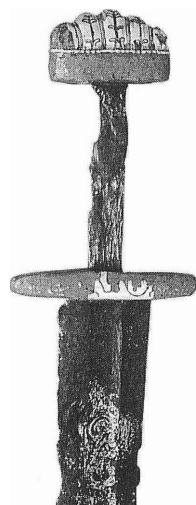
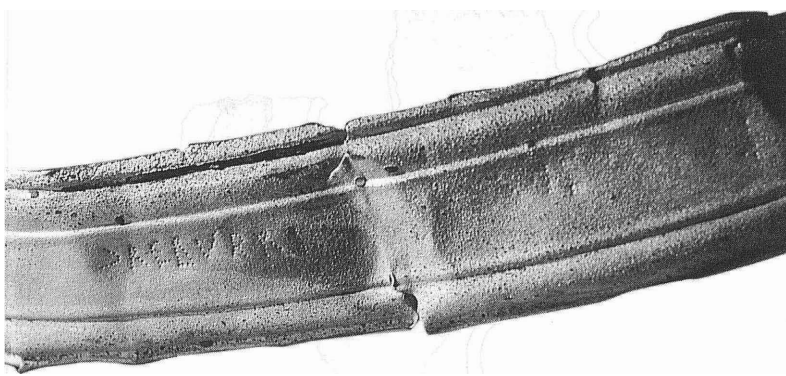
Amerongen - 't Spijk:
fragment van een
Romeinse legerhelm

Broekhuizen, te Leersum, G.J. Kuster, te Veenendaal, S.M. van Ommeren, te Elst (U), en J.N. de Water, te Utrecht. De vondsten bestrijken alle periodes vanaf het Neolithicum. Zeer opvallend was een randscherf van handgevoormd aardewerk, waarschijnlijk behorend tot de neolithische Vlaardingencultuur. Ook werd een menselijke schedel, mogelijk van neolithische ouderdom gevonden. Daarnaast werd een bronzen randlijstenbijl aangetroffen.

De Romeinse vondsten behelsden onder meer fragmenten van de bronzen bekleding van een Romeinse ijzeren helm. Op de 'Stirnband' is een inscriptie te lezen, luidende <REBVRRI, d.w.z. de centurie (legerafdeling) van Reburus. Ook Romeins was een fragment van een dakpan met stempel EXGER-INF (het Neder-Germaanse leger).

Jonger was de vondst van een ijzeren sax (eensnijdig zwaard), uit de 8ste/begin 9de eeuw na Chr. en een ijzeren zwaard, waarvan het gevest met zilver is ingelegd, 9de eeuw na Chr.

Niet te dateren bleken enkele fragmenten van een houten spaakwiel.

Amerongen - 't Spijk: een met zilver ingelegd gevest van een vroeg middeleeuws zwaard.

Amerongen - 't Spijk: inscriptie op de Romeinse legerhelm. De inscriptie luidt: <REE VRRI, terwijl rechts een onleesbare oudere inscriptie zichtbaar is.

Amerongen - 't Spijk: ijzeren sax (eensnijdend zwaard).

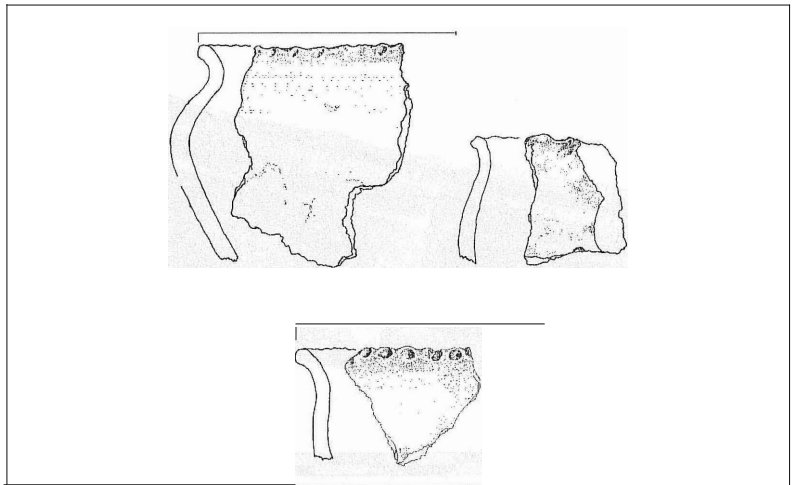
Amerongen: De Burgwal

Op een perceel bouwland, ten zuidoosten van sportpark De Burgwal, werd door mevrouw Ch. H. Delfin in 1970 een groot aantal kleine aardewerkscherfjes opgehaald. De vondsten lagen over het gehele perceel verspreid, maar concentreerden zich in het noordoosten, waar het terrein, voor de egalitatie door de gemeente, tot een kopje opliep. Bijna al het materiaal is handgevoormd, zacht gebakken en fijn gemagerd (soms met scherfgruis of organische bestanddelen). Versiering komt niet veel voor. Met name op grond van de magering lijkt een datering in de late IJzertijd en of de vroege Romeinse tijd het meest waarschijnlijk. Er zijn ook enige latere scherven bij: o.a. één die mogelijk afkomstig is van een Karolingische ruwwandige kookpot, en

een aantal fragmenten (Paffrath, blauw-grijs en steengoed) die uit de 12de-15de eeuw na Chr. dateren.

Toen de gemeente Amerongen waarschuwde dat het sportpark De Burgwal over de vindplaats zou worden uitgebreid, leek het nuttig wat meer gegevens te verzamelen over de gesteldheid van het terrein. In oktober 1970 werden daarom twee kleine proefputjes gegraven, beide in de buurt van het eerder genoemde kopje. Het eerste putje leverde slechts een aantal elkaar versnijdende middeleeuwse greppels op; in het tweede werd echter, onder een ongeveer 80 cm dik esdek, een duidelijke paalkuil waargenomen. Uit de vulking van deze paalkuil kwamen drie randscherven en vijftien wandscherven van handgevormd aardewerk.

Bij de verdere uitbreiding van het sportpark De Burgwal in 1972 deed mevrouw Delfin opnieuw vondsten uit de late IJzertijd, onder meer een fragment van een La Tène-armband. Bij een proefonderzoek door enige

Amerongen - De Burgwal: scherven uit een paalgat. Schaal 1:4.

amateur-archeologen op 27 augustus 1972 werden geen duidelijke grondsporen waargenomen. Kennelijk was de grond ten behoeve van de egalisatie tot op te grote diepte afgegraven. Elders op het terrein, waar de grondwerkzaamheden minder diep zijn gegaan, zullen de sporen misschien nog onder het huidige oppervlak aanwezig zijn.

In 1974 meldde mevrouw Delfin de vondst van enkele middeleeuwse kuilen in een bouwput in de zuidoost-hoek van het terrein. Op enkele snippers na werd hier geen IJzertijd-aardewerk aangetroffen. Dit was wel het geval bij de aanleg van een tennisbaan aan de westkant van het sportpark in 1976. Bij die gelegenheid werden niet alleen aardewerkscherven gevonden, maar ook grondsporen, waaronder paalgaten, waargenomen.

Op grond van alle bovenstaande gegevens mag worden aangenomen dat op dit terrein onder een oud bouwlanddek van plaatselijk zeker 80 cm dikte de resten van een tamelijk uitgebreide nederzetting hebben gelegen. Deze nederzetting kan in de late IJzertijd worden gedateerd, met mogelijk een uitloop tot na het begin van de jaartelling. Deze ontdekking, en de vele andere vondsten die verderop worden beschreven, maken duidelijk dat de zuidhelling van de Utrechtse Heuvelrug in de IJzertijd relatief dicht bevolkt is geweest.

Literatuur

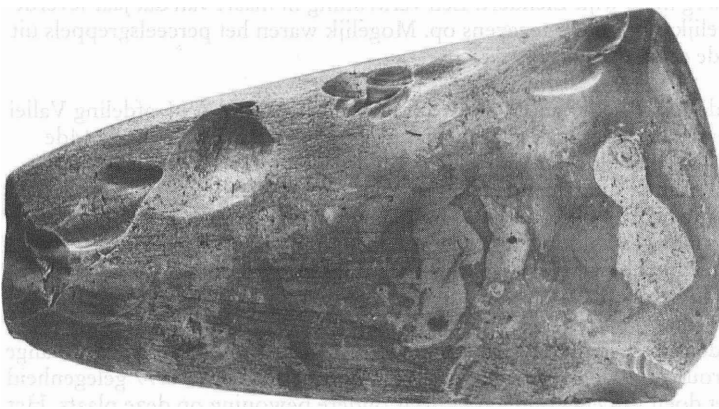
W.J. van Tent, 'Amerongen', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 153-154

Amerongen: losse vondsten en meldingen

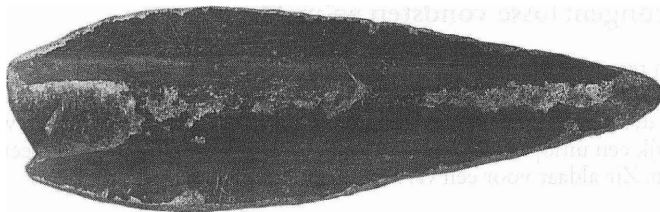
1. Even ten noordoosten van de rijksstraatweg tussen Amerongen en Eist (Utrecht) ontdekte mw. Delfin in 1970 een tweetal mogelijke grafheuvels. Zij werden opgemeten en gedocumenteerd. De beide heuvels vormen waarschijnlijk een uitloper van de grote grafheuvelconcentratie in de gemeente Rhenen. Zie aldaar voor een verdere bespreking.
2. Naar aanleiding van meldingen van mevrouw Delfin werden in 1973 en 1975 vijf mogelijke grafheuvels gekarteerd en beschreven. Zij zijn alle gelegen in het Amerongsche Bos, op de zuidhelling van de Utrechtse Heuvelrug.
3. In 1969 was door de heer O. Kerksen, te Leersum, een wandscherf van een neolithische klokbeaker gevonden, eveneens in het Amerongsche Bos. Deze vondst werd in 1973 gemeld en gedocumenteerd.
4. In 1974 vond mevrouw Delfin in de buurt van boerderij 'De Paardekop' te Eist (U), aan het oppervlak enige interessante voorwerpen. Het gaat onder meer om een vuurstenen krabber, waarschijnlijk neolithisch, en een fragment van een La Tène-armband, een glazen armband uit de late IJzertijd.
5. De heer Kolff, te Amerongen, vestigde in 1975 de aandacht op een ongeveer vierkant omwald terrein, gelegen op de zuidwest-helling van de Amerongsche Berg. De afmetingen ervan zijn ca 120 bij 118 m. De functie van dit aardwerk is duister, maar kan wellicht in verband worden gebracht met oorlogshandelingen, die tijdens de Tachtigjarige Oorlog in deze omgeving hebben plaats gevonden.

Amersfoort: losse vondsten en meldingen

1. In 1975 werd gemeld, dat de heer B. Kramer, te Amersfoort, enige jaren terug een neolithisch vuurstenen bijltje had gevonden op het terrein 'De Vlasakkers', ten westen van Amersfoort.
2. In mei/juni 1976 werd op het terrein van het Berghotel een fragment van een bronzen speerpunt gevonden. Het voorwerp dateert uit de Bronstijd. De vondst werd in 1977 gemeld en gedocumenteerd.

*Amersfoort - Vlasakkers:
neolithische vuurstenen
bijl.*

*Amersfoort: bronzen
speerpunt.*

3. De heer G. de Vries, te Amersfoort, meldde in 1973, dat hij bij grondwerk in de Bokkeduinen ten behoeve van de Nederlandse Spoorwegen enige aardewerkscherven en vuursteenafslagen had gevonden. De scherven dateren mogelijk uit de IJzertijd, de afslagen zijn niet nader te determineren.

Naar aanleiding van een melding van de heer A. Bruyn (ROB) werd in 1977 op een andere plaats in de Bokkeduinen een profiel verkend, waarin zich een systeem van parallel verlopende greppels aftekende. Het systeem werd afgedekt door een dikke laag oude akkergrond. Waarschijnlijk houdt het verband met de eerste (laat-?) middeleeuwse ontginning ter plaatse. Daterend materiaal werd er overigens niet bij gevonden.

4. De heer P. van den Braber, van de gemeente Amersfoort, meldde in april 1973, dat bij de aanleg van een nieuwe gasleiding in de Krommestraat een veel ouder wegdek was aangetroffen. Het bevond zich op ongeveer 1,25 m onder het huidige straatniveau en bestond uit loodrecht op elkaar staande houten stammetjes. Deze 'knuppelweg' diende kennelijk om een daar gelegen venige laagte te overbruggen. De weinige vondsten wijzen op een datering rond 1300 na Chr.

Dergelijke houtwerken zijn in Amersfoort vaker aangetroffen, zoals tijdens rioleringswerkzaamheden op verschillende plaatsen in de binnenstad in 1978.

5. In 1973 meldde de heer Van den Braber tevens de ontdekking van een uitgestrekt greppelsysteem tijdens de bouw van het zwembad aan de Parelhoenweg in de wijk Liendert. Een verkenning in maart van dat jaar leverde nauwelijks daterende gegevens op. Mogelijk waren het perceelsgreppels uit de 17de eeuw of later.

6. In de eerste helft van 1975 werd door leden van de AWN, afdeling Vallei en Eemland, onderzoek gedaan naar eventuele resten van het in de 14de eeuw gestichte klooster van St. Jan, aan de Beestenmarkt. Gezocht werd vooral naar de fundamenten van het koor, dat nog tot in de 19de eeuw schijnt te hebben bestaan. Deze fundamenten werden niet gevonden; wel werd muurwerk bloot gelegd, dat waarschijnlijk tot andere kloostergebouwen heeft behoord. Het onderzoek werd uitgevoerd onder leiding van drs. H. Halbertsma (ROB).

7. Tijdens de restauratiewerkzaamheden aan het gebouw van de voormalige bierbrouwerij 'De Kroon' aan de Krommestraat was er in 1977 gelegenheid tot het doen van enig onderzoek naar oudere bewoning op deze plaats. Het werd uitgevoerd door leden van de AWN, afdeling Vallei en Eemland. Bij het uitgraven van twee kelders aan de kant van de Krommestraat werden

ophogingslagen en resten van houtbouw ontdekt, die waarschijnlijk teruggaan tot de tijd rond 1200 na Chr. Het karakter van deze oudste bewoning schijnt agrarisch te zijn geweest., getuige de vondst van een kuil gevuld met mest. Er zijn vage aanwijzingen, dat tussen de huizen en de Krommestraat een sloot heeft gelopen, die overigens vrij snel weer is opgevuld. Omdat slechts een klein oppervlak kon worden ontgraven, zijn verdergaande conclusies niet mogelijk. Het vondstmateriaal bestaat grotendeels uit aardewerkscherven, uit de 12de eeuwen later.

Interessant was de vondst van een houten waterleidingbuis met een verloop loodrecht op de Krommestraat, waarschijnlijk daterend uit de 16de eeuw. Helaas werd de buis door een instorting grotendeels vernield, zodat hij niet nader kon worden bestudeerd.

Literatuur

W.J. van Hoorn, *Onderzoek 'De Kroon'* (part. uitgave), z.p. 1978

8. Vanaf juni 1977 voerden leden van de AWN, afdeling Vallei en Eemland, onderzoek uit in de leegstaande gebouwen van het voormalige Observantenklooster tussen het Stadhuisplein en de Westsingel. In 1977 werden waarschijnlijk de fundamenten van een kloostergang teruggevonden, met daarin enkele skeletbegravingen. In 1978 kon een redelijk inzicht worden verkregen in de plattegrond van het gebouw als geheel. In 1979 werd onder meer het restant van een glasoven aangetroffen. De onderbouwen de stookruimte daarvan waren nog geheel aanwezig. Hij moet dateren uit de periode 1693-1733, toen in een deel van de kloostergebouwen een kleine glasblazerij, het z.g. 'Glashuis', was gevestigd. Het onderzoek moest in 1980 worden afgesloten, omdat toen met de restauratie van de gebouwen werd begonnen.

9. In 1977 en 1978 werden door leden van de AWN, afdeling Vallei en Eemland, zowel individueel als in groepsverband regelmatig verkenningen uitgevoerd tijdens het bouwrijp maken van het gebied Schothorst-Noord. Daarbij werden onder meer scherven van het 11de/12de-eeuwse Pingsdorf-aardewerk opgehaald.

In 1978 werden met name aan de westkant van de nieuwe wijk veel resten van laat-middeleeuwse (?) houtconstructies waargenomen. In een aantal gevallen bestonden zij uit series lange, evenwijdig aan elkaar verlopende palenrijen. Hun functie is onduidelijk. Verder werden door I.A. Bijl, te Soest, twee waterputten ontdekt. Eén ervan leverde vrij veel materiaal uit de 14de/15de eeuw op.

In 1977 en 1978 werden eveneens verkenningen uitgevoerd in het noordelijker gelegen Hoogland. In de nieuwbouwwijk Bieshaar-Zuid werden scherven van middeleeuws aardewerk verzameld, voornamelijk uit de 14de en 15de eeuw. Veel aandacht werd geschonken aan de hoge dekzandrug bij boerderij Kattenbroek. Hier werd in 1978 een kleine proefgraving gedaan. Daarbij werden echter geen resten van oude bewoning aangetroffen.

10. In 1978 werd door de al genoemde heer Van Hoorn onderzoek gedaan naar muurresten, die werden blootgelegd tijdens de restauratie van één van de panden van museum Flehite. Bij deze resten bevond zich waarschijnlijk ook die van de eerste middeleeuwse stadsmuur van Amersfoort. Interessant was verder de ontdekking, bij het uitbreken van de vloer, van een nog goed herkenbare oven, vermoedelijk een bakkersoven uit de 15de eeuw.

11. In de bouwput Hehenkamp aan de Langestraat werden in 1979 door de heer Van Hoorn en de provinciaal archeoloog waarnemingen en opmetingen aan de profielen verricht. Van belang was de vondst van een scherfje van Andenne-aardewerk uit het begin van de 13de eeuw: daarmee kon het begin

van de bewoning in dit gedeelte van Amersfoort in ongeveer deze periode worden gedateerd.

12. Door de AWN, afdeling Vallei en Eemland, is onder leiding van G. van den Beemt, destijds van de ROB, in 1979 onderzoek gedaan naar de middeleeuwse huisterpen in het lage gebied ten noorden van Hoogland. Op basis van de resultaten hiervan kon een eerste 'huisterpenkaart' worden samengesteld.

13. In 1978 werd bij baggerwerkzaamheden in de Eem, tegenover de rioolwaterzuiveringsinstallatie in Amersfoort, het wrak van een houten schip ontdekt. Waarschijnlijk dateert het uit het eind van de 19de eeuw. De scheepsdeskundige L.Th. Lehmann was zo vriendelijk te assisteren bij het onderzoek. Door Provinciale Waterstaat werd alle mogelijke medewerking verleend.

*Amersfoort - de Eem:
een gedeelte van een
houten scheepswrak.*

Baarn: Eembrugge

In april 1970 waarschuwde de Grontmij, dat er een nieuwe brede sloot werd gegraven aan de zuid-westrand van het terrein waarin zich de resten van het al in de 13de eeuw genoemde kasteel Ter Eem bevinden. Ondanks de vrij ongunstige omstandigheden was het mogelijk, op ongeveer 70 m ten noordwesten van de nieuwe weg Baarn-Bunschoten, in beide slootwanden een uit horizontaal liggende zoden opgebouwde wal vast te stellen. Deze zodenwal liep bijna precies noord-zuid en had een breedte van ongeveer 3,5 m. Aan de oostzijde werd hij begeleid door een -loodrecht op de wal gemeten- ca 7,5 m brede strook, waarin de profielen tot een diepte van minstens 1,5 m beneden het maaiveld bestonden uit donkere, venige klei, met veel houtskool en puin. De waargenomen verschijnselen doen denken aan een wal met aansluitende gracht. Waarschijnlijk zijn zij een onderdeel van de grote schanswerken die in de 16de eeuw rondom het kasteel lagen.

Literatuur

D.Th. Enklaar, 'Een Stichts kasteel op het eind der middeleeuwen', in: *Jaarboekje Oud-Utrecht* 1928, 39-46

WJ van Tent, 'Eemnes', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 154

Baarn: losse vondsten en meldingen

1. In de tuin Dillenburglaan 34, op de westhelling van de Baarnse Berg, vond A. Houben in 1970 een drie cm lang stuk van de punt van een laat-neolithische dolk uit Limburgs-Belgische vuursteen. Het fragment heeft een D-vormige dwarsdoorsnede. De vlakke kant is niet bewerkt, de bolle kant gere-
toucheerd langs de randen en bovenop geslepen. Voor een datering komt de tijd der hybride bekers in aanmerking (ca 2200-1900 voor Chr.). Rond Baarn komen deze vrij veel voor. Een vergelijkbare dolk van Limburgs-Belgische vuursteen stamt uit de zandgroeve GTO-Koppel naast de Zeven Bergjes te Laren.

Literatuur

IA. Bakker en R.R. Newell, 'Baarn', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 42-43

2. In 1973 werd na een melding van dr. IA. Bakker (UvA) een - overigens zeer onzekere - grafheuvel gekarteerd in de omgeving van de Hooge Vuursche.

3. In 1976 gaf dr. Bakker bekendheid aan een omstreeks 1917 in de buurt van de Lage Vuursche gevonden bronzen randbijl en een bronzen ring. De exacte vindplaats kon niet meer worden achterhaald, evenmin als de voorwerpen zelf. Deze maakten eertijds deel uit van de collectie van de Oudheidkamer Baarn.

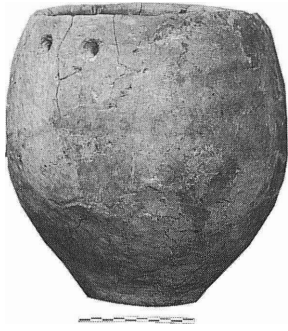
Literatuur

IA. Bakker, 'Baarn en Soest' in: *Nieuwsbulletin KNOB* 74 (1975) 221
-, 'Lage Vuursche, gemeente Baarn' in: *Nieuwsbulletin KNOB* 75 (1976) 256-258

4. In de jaren 1977 en 1978 werd door leden van de Historische Kring Baerne een proefonderzoek uitgevoerd in een drietal heuvels ten zuiden van restaurant Groot-Kievitsdal. Hierdoor kwam vast te staan, dat het in alle drie gevallen ging om echte grafheuvels. Van twee van de drie kon worden vastge-

*Baarn - Eembrugge:
een zodenwal bij
leasteel Ter Eem.*

Baarn: Bronstijd-urn uit één van de grafheuvels bij Groot-Kievitsdal

steld, dat zij in meer dan één fase waren opgeworpen. Bij de derde werd de aanwezigheid van een ringsloot geconstateerd. De heuvels dateren uit de Bronstijd, althans in hun huidige vorm. Het is echter niet uitgesloten, dat in ieder geval één ervan is opgeworpen over een kleiner neolithisch heuveltje. In één van de heuvels werd een complete Drakestein-urn uit de Bronstijd aangetroffen. Deze was gebruikt voor een nabijzetting.

5. In 1975 deden leden van de Historische Kring Baerne onderzoek naar de fundamente van de Hervormde kerk te Baarn. Bij het graven van enkele kleine proefputjes werd de helft van een middeleeuws stenen doopvont gevonden. Deze bleek te passen aan het doopvont-fragment, dat al jaren in het kerkgebouw werd bewaard. Daardoor bezit de Baarnse hervormde kerk nu een bijna compleet en goed bruikbaar middeleeuws doopvont!

De Bilt: losse vondsten en meldingen

1. In augustus 1970 werd op het terrein van het meteorologisch instituut door de heer I.W.H. Meijel' te De Bilt een ronde middeleeuwse waterput aangetroffen. De bodem van de put lag op circa 4,5 m beneden het huidige maaiveld. De put zelf was opgebouwd uit soms duidelijk secundair gebruikte baksteen; afmetingen: (onderste 1,25 m) 30,5x15,5x7,5 cm, (daarboven) 28/28,5x14,5x6,5 cm. De stenen in de bovenste lagen waren gemetseld met specie, die daaronder waren gebed in klei. De wand van de kuil, waarin de put was opgezet, bleek aan een zijde verstevigd te zijn door middel van verticale houten planken. Door de hele opvulling van de put heen werden scherven van blauw-grijs aardewerk en steengoed aangetroffen; datering 14de-15de eeuw.

Waarschijnlijk heeft de waterput behoort tot het Vrouwenklooster, dat hier tot het eind van de 16de eeuw heeft gestaan.

2. Leden van de AWN, zoekgroep zandgronden, vonden in 1972 op het landgoed De Leyen een vuursteen-afslagje van mogelijk neolithische ouderdom.

3. Eveneens in 1972 vonden leden van dezelfde groep enige Romeinse aardewerkscherven langs de Biltse Grift, niet ver van het KNMI. Ze zijn te dateren in de 1ste eeuw na Chr. Waarschijnlijk zijn zij afkomstig uit grond die is aangevoerd uit de binnenstad van Utrecht.

Breukelen: losse vondsten en meldingen

1. Bij het uitbaggeren van sloten achter een boerderij aan de Herenweg te Breukeleveen zijn in 1972 enige voorwerpen uit de Middeleeuwen en later boven water gekomen, onder meer een tinnen lepel met het wapen van Utrecht. De familie Geel deed de vondsten en maakte er melding van.

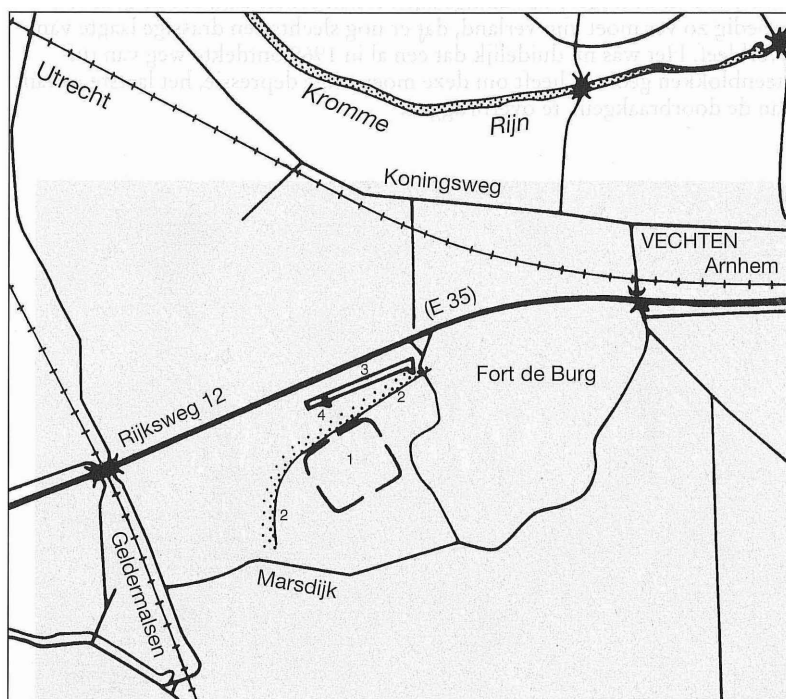
2. De directie van Nijenrode meldde in 1974, dat tijdens werkzaamheden op het binnenplein van het kasteel een middeleeuwse put was aangetroffen. De plaats van de put werd opgetekend.

3. De heer Ruig, van het kasteel Nijenrode, meldde in 1979, dat in een sleuf achter kasteel Nijenrode enig oud baksteenpuin was gevonden. De sleuf was gegraven voor het leggen van een leiding. Het bleek te gaan om gestort materiaal. Nadat de plaats van het puin was ingemeten, werd de sleuf weer gedicht.

Bunnik: Vechten

Al in 1969 was duidelijk dat een gedeelte van het terrein tussen het Romeins castellum Fectio en Rijksweg 12 aan de wegenbouw zou moeten worden opgeofferd. In het kader van de uitgebreide reconstructiewerken aan deze weg werd namelijk op dit punt een oprit aangelegd. Daar juist hier nieuwe gegevens te verwachten waren over de nu geheel opgevulde Rijnarm, waaraan zoals reeds bekend Fectio gelegen was, en over de constructies langs de oever, werd een opgraving noodzakelijk geacht. Deze begon op 22 juni 1970 en duurde tot december van dat jaar, toen het wassende water het verder werken onmogelijk maakte. Wetenschappelijke leiding had de provinciaal archeoloog, de dagelijkse leiding berustte bij de heren R. Woudstra en M.J.A. de Haan, beiden van de ROB.

De opgraving besloeg een strookvormig terrein met een lengte van bijna 300 m. De breedte van de strook bedroeg bijna overal ca 15 m. Alleen vlakbij de militaire afrit naar het 19de-eeuwse fort Vechten, die de oostgrens van het onderzochte terreingedeelte vormt, kon de opgraving ca 25 m in zuidelijke richting worden uitgebreid. In deze zuidelijke uitbreiding van de opgraving werd de verwachte, ongeveer oostnoordoost-westzuidwest verlopende Rijnbedding uit de Romeinse tijd inderdaad aangetroffen. De opvulling bestond deels uit alternerende laagjes zand en klei, afkomstig van natuurlijke opslibbing, deels uit dikke, naar het noorden afhellende lagen sterk verontreinigde, venige grond - kennelijk nederzettingsafval, die opzettelijk in de rivier was gestort. Vooral deze stortgrond leverde een overvloed aan vondsten op, voornamelijk uit de 2de eeuw na Chr. Hieronder bevonden zich veel voorwerpen van metaal, zoals een ijzeren beitel met stempel en een bronzen emmertje (1ste eeuw na Chr.), en van organisch materiaal zoals een stuk leer met bronsbeslag die in het kennelijk zuurstofarme milieu goed bewaard zijn gebleven. Interessant was de vondst van een houten voorwerp, dat veel lijkt op een

*Bunnik - Vechten:
situatieschets.
1: plaats van het
Romeinse castellum.
2: zuidelijke oever van
de Rijn.
3: opgravings sleuf 1970.
4: weg van tufsteen-
blokken, opgegraven
in 1996.*

Bunnik - Vechten:
Romeins bronzen
emmertje.

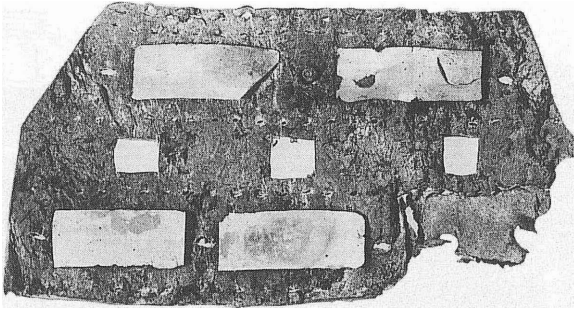
Bunnik - Vechten: een
vergroting van het
stempel op de beitel.
Er staat SVRIOF. Dit
kan betekenen 'Suri Of'
(de werkplaats van Surus)
of 'Surio F' (Surus heeft
(het) gemaakt).

modern schaakstuk, een looper, maar in werkelijkheid waarschijnlijk een onderdeel van een muziekinstrument is. Over dit alles heen liep een horizontale puinlaag die onder meer aardewerkscherven uit de eerste helft van de 3de eeuw na Chr. bevatte. Hoewel de bedding niet in haar geheel kon worden onderzocht, mag op grond van bovenstaande gegevens worden aangenomen dat de Rijnarm, waaraan Fectio heeft gelegen, rond 200 na Chr. volledig was opgevuld, zowel door natuurlijke oorzaken als door menselijk ingrijpen.

In samenhang met de genoemde stortlagen werd ook veel staand en liggend paalwerk aangetroffen. Het was gerangschikt in rechthoekig ombuigende rijen, loodrecht op en evenwijdig aan de oever. Daar uit de profielopbouw duidelijk bleek, dat de rivier nauwelijks meer functioneerde, toen deze palen werden geplaatst, kunnen zij geen steiger- of kadeconstructie gevormd hebben voor het meren van schepen. Veel waarschijnlijker is, dat de palenrijen hebben gefungeerd als grondkering in een laat stadium van de beddingopvulling. Wij moeten ons deze laatste dan voorstellen als een systematische, mogelijk per ceelsgewijze uitbouw van de zuidelijke oever, waardoor de rivierarm tenslotte geheel werd afgedamd. Waarom men hiertoe overging, is niet duidelijk. Ongetwijfeld zal het verlangen naar landaanwinst (voor de burgerlijke nederzetting bij het castellum?) een belangrijke factor geweest zijn. Militaire en waterstaatkundige overwegingen kunnen echter ook een rol hebben gespeeld.

Op een later tijdstip heeft het water zich opnieuw een weg gebaad door de oorspronkelijke bedding, waarbij de Romeinse stortlagen gedeeltelijk zijn opgeruimd. Het restant van deze doorbraak is een kronkelende, ongeveer oost-west verlopende stroomgeul, die over de volle lengte van de opgraving kon worden gevolgd. De breedte was ca 20 meter, de diepte minstens 2 meter. De opvulling bestond onderin uit grof zand, bovenin uit zavelige tot zware klei. De geschiedenis van het stroompje kon aan de hand van deze opeenvolging makkelijk worden gereconstrueerd. Het grind op de bodem van de geul wijst op hoge stroomsnelheden bij het ontstaan ervan: de doorbraak zelf zal dus met tamelijk veel geweld gepaard zijn gegaan. De zavel tot zware klei in de hogere opvullingslagen tonen echter aan, dat de geul vrij spoedig zo ver moet zijn verland, dat er nog slechts een drassige laagte van overbleef. Het was nu duidelijk dat een al in 1969 ontdekte weg van tufsteenblokken gediend heeft om deze moerassige depressie, het laatste restant van de doorbraakgeul, te overbruggen.

*Bunnik - Vechten:
stuk leer met
bronsbeslag.*

De datering van de doorbraakgeul biedt moeilijkheden. Zij versnijdt alle waargenomen verschijnselen uit de Romeinse tijd, ook de al genoemde puinlaag uit de eerste helft van de 3de eeuw na Chr. Zij moet dus na ca 250 zijn ontstaan. Terminus ante quem is de tufsteenweg, die immers werd aangelegd, toen de geul al grotendeels was dichtgeslibd. Ook deze tufsteenweg is echter niet precies te dateren. Misschien mogen wij in dit verband denken aan de tijd kort na 722. In dat jaar kreeg namelijk de Angelsaksische zending Willibrord van Karel Martel de bouwvallen van het castellum Fectio ten geschenke. Het is niet onmogelijk, dat deze daarna zijn gebruikt als steengroef voor de herbouw van de Utrechtse kerken, die door de Friese koning Radboud waren verwoest. In dat geval zal een stevige weg door het drassige voorterrein hard nodig zijn geweest om het vervoer op grote schaal van zware bouwmaterialen mogelijk te maken. De dwars gelegde stenen zijn ook eerder karakteristiek voor een middeleeuwse dan een Romeinse weg. Vondsten die de boven ontwikkelde hypothese zouden kunnen bevestigen zijn echter niet gedaan. In de maanden juni en juli 1976 werd de olieleiding in de buurt van het Romeinse castellum verlegd. De heer C.A. Kalee, destijds van het Archeologisch Instituut van de R.U.U., verzorgde de archeologische begeleiding. Daarbij werden interessante waarnemingen gedaan, die een goede aanvulling vormden op het onderzoek van 1970. Ook werden belangrijke Romeinse vondsten verzameld, waarvan vele overigens in particuliere collecties terecht zijn gekomen. In 1977 kwamen opnieuw veel vondsten te voorschijn. In dat jaar werd namelijk het cunet van de uitbreiding van Rijksweg 12 gegraven, dwars door de opvulling van de oude Romeinse Rijnbedding. De al genoemde heer Kalee en de provinciaal archeoloog deden zo veel mogelijk waarnemingen om het verloop van deze bedding te bepalen. In de daarop volgende jaren werden met name door de heer Kalee de vondsten in particuliere collecties geïnventariseerd. In 1972 werd op een terrein ten westen van het castellum een aardewerkscherf uit de 4de/begin 5de eeuw na Chr. gevonden. Bijzondere vondsten uit Vechten worden genoemd in onderstaande literatuur.

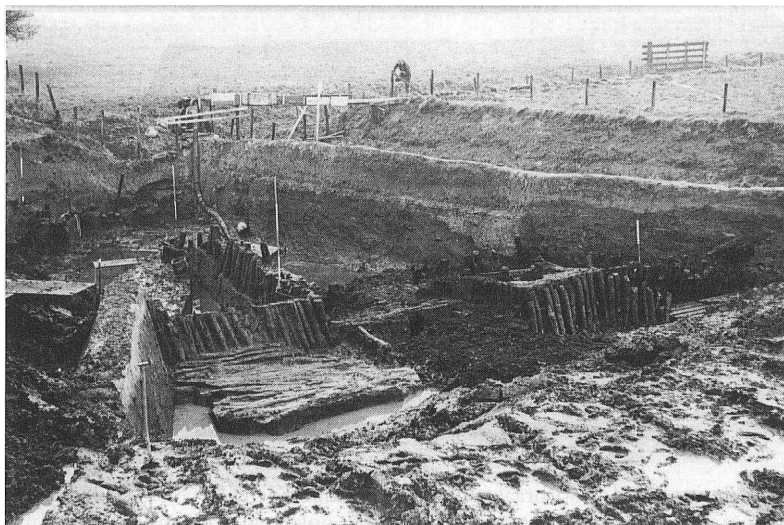
*Bunnik - Vechten:
Romeins houten voor-
werp, waarschijnlijk een
onderdeel van een
muziekinstrument. In de
insnede boven kan een
snaar hebben gelopen.*

Literatuur

- C. Dekker, *Het begon met Vechten*, Bunnik 1976
 C. Isings, 'Een barnstenen hangertje uit Vechten', *Westerheem* XXVIII (1979) 158-159
 -, 'Slangdraadglas uit Vechten', *Westerheem* XXVIII (1979) 209-210
 C.A.Kalee, 'Vechten', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 68-69
 -, 'Vechten, gemeente Bunnik', *Nieuwsbulletin KNOB* 71 (1972) 40
 C.A. Kalee en C. Isings, 'Vechten', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 34-35

*Bunnik - Vechten: hout-
werk in de Romeinse
Rijnbedding.*

-, 'Een glazen stempel FELIX FECIT uit Vechten', *Westerheem* XXVII (1978) 108-109
C.A. Kalee en WJ van Tent, 'Vechten, gemeente Bunnik', *Nieuwsbulletin KNOB* 68 (1969) 101
WJ van Tent, 'Excavations along the Limes', *Berichten ROB* 23, (1973-1975) 128-131.

*Bunnik - Vechten: weg
van tufsteenblokken.*

Bunnik: Odijk

1. Bij de reconstructie van de Burgweg bleek op ca 0,5 m onder het weggebroken recente wegdek een 'knuppelweg' te liggen van takken en stammetjes die loodrecht op de richting van de weg gerangschikt waren. Onder de 'knuppelweg' bevond zich een 20 cm dikke laag blauw-grijze klei, waaruit fragmenten gele baksteen en scherfjes geglazuurd aardewerk tevoorschijn kwamen. De weg moet dus na-middeleeuws zijn. De vondst werd gemeld in 1970 door de heer L.M.J. de Keijzer, te Houten.

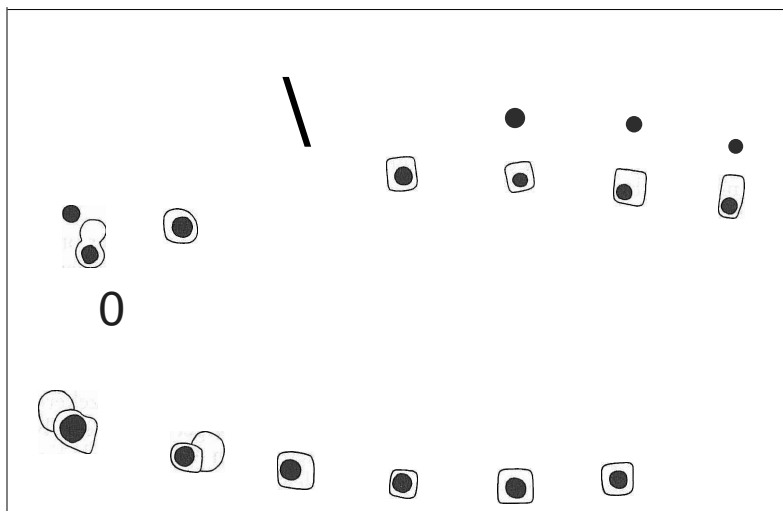
2. De heer W. Elberse, te Odijk, maakte in 1972 melding van nieuwe vondsten, daterend uit de IJzertijd, Romeinse tijd en de vroege en late Middeleeuwen. Zij waren afkomstig van een al bekend nederzettingsterrein aan de noordkant van de Houtense weg, ten zuidwesten van Odijk.

3. In 1974 werden waarnemingen gedaan tijdens de reconstructie van het Oostromsdijkje, ten westen van Werkhoven. Daarbij werden op het traject tussen de boerderijen 't Hoge Land en Majalis nederzettingssporen waargenomen en aardewerkscherven gevonden uit de IJzertijd en de Romeinse tijd. Al in 1971 bleken hier trouwens vondsten te zijn gedaan door de heer J.A. van der Schaar, te Utrecht. Daaronder bevond zich een bodemscherf van een terra sigillata-kommetje Drag 33 met stempel TOCC F, van de 2de-eeuwse pottenbakker Tocca.

Verder naar het noordoosten, dichtbij de Achterdijk, kwamen eveneens sporen uit de IJzertijd en de Romeinse tijd aan het licht. Bij de waarnemingen werd assistentie verleend door leden van de Historische Vereniging Tussen Rijn en Lek.

4. Vanaf 1972 werd het dorp Odijk in verscheidene richtingen sterk uitgebreid. Voor en tijdens de bouwactiviteiten werden archeologische waarnemingen verricht, met name door mevrouw P.M. Zwart-de Vries, te Bunnik, en de heer A. van 't Schip, te Odijk. Zij meldden vondsten uit de Romeinse tijd en de vroege en late Middeleeuwen, afkomstig uit bouwputten en weg-cunetten.

In de tweede helft van 1973 werd door leden van de AWN, afdeling Utrecht, en van de Historische Vereniging Tussen Rijn en Lek een boorprogramma uitgevoerd op een terrein ten noorden van de St. Nicolaaslaan. Er werden

*Bunnik - Odijk - Dalen-
oord: plattegrond van de
middeleeuwse boerderij.
De ontbrekende palen
waren kennelijk zo
ondiep ingegraven, dat
ze op het opgravingsvlak
niet meer zichtbaar
waren. De rechthoekige
kuil (het gestippelde
gedeelte) met vlakke
bodem binnen de boer-
derij was waarschijnlijk
een kelder. Schaal 1:200*

echter geen aanwijzingen voor vroegere bewoning gevonden.

Bij het planten van bomen achter het dorps huis in 1973 werden door Mieke Breij, te Odijk, enige aardewerkscherven gevonden. Het gaat om een rand-scherf van Karolingisch draaischijf-aardewerk (type IIIB) en wat later-middeleeuws materiaal.

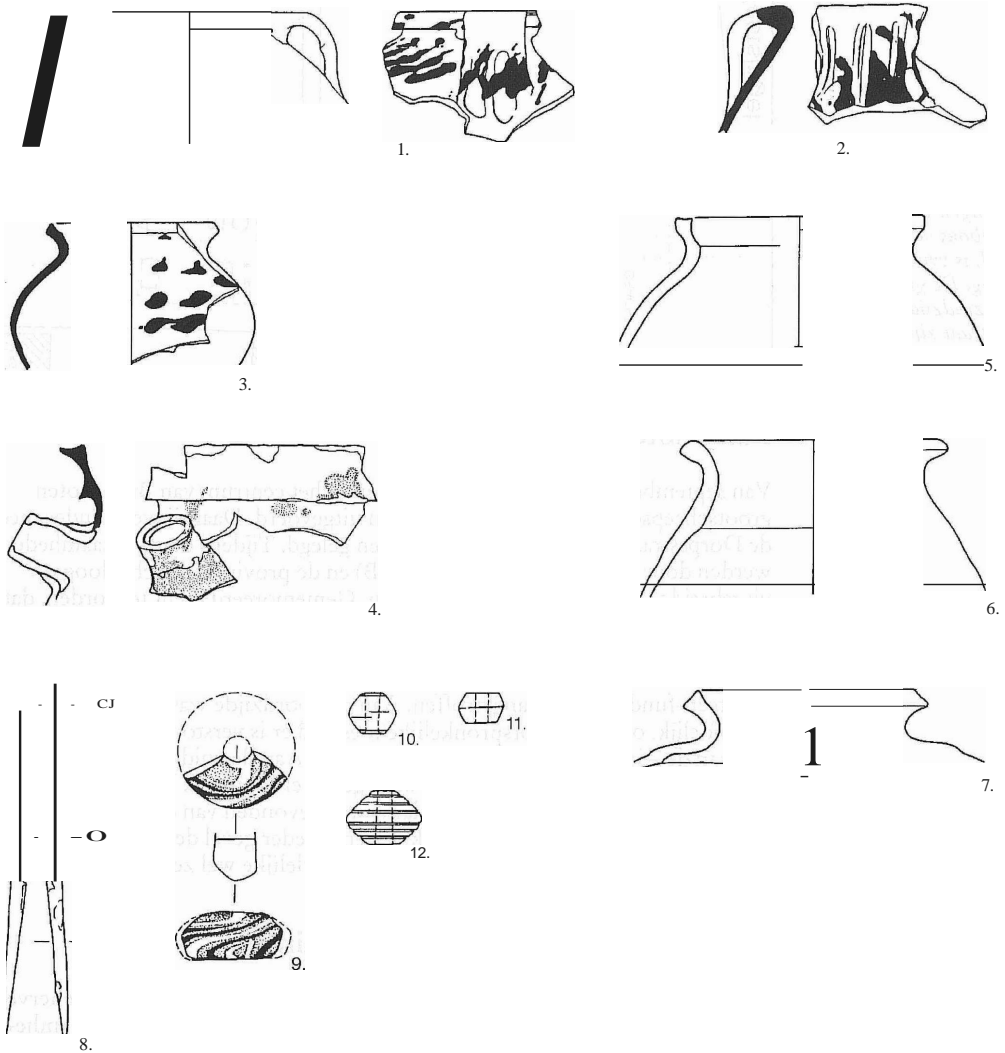
In 1979 was de nieuwbouw zo ver gevorderd, dat een perceel grond werd bedreigd, gelegen tegenover boerderij Dalenoord, in de hoek tussen de St. Nicolaaslaan en de Zeisterweg. Van dit perceel waren reeds lang veel middeleeuwse vondsten bekend, hetgeen waarschijnlijk maakte, dat zich hier bewoningssporen uit die periode in de bodem bevonden. Een enkele Karolingische scherf, in de buurt gevonden, leek er zelfs op te wijzen, dat deze bewoning al in de 9de eeuw kon zijn begonnen. Er werd daarom besloten tot een archeologisch onderzoek, dat met name tot doel had de begindatering van de eventuele nederzetting vast te stellen. Deze beperkte doelstelling werd overigens snel overboord gezet, toen meteen al in de eerste proefsleuf een gedeelte van een vrij gave middeleeuwse huisplattegrond te voorschijn kwam. Daarna werd ook veel aandacht besteed aan de aard van de bewoningssporen.

Het onderzoek duurde van 1 mei tot 15 juni. De leiding ervan berustte bij de provinciaal archeoloog en de heren M.J.A. de Haan en J.W. Noordam, beiden van de ROB. Assistentie werd nu en dan verleend door leden van de Historische Vereniging Tussen Rijn en Lek. Het gemeentebestuur van Bunnik gaf toestemming voor het onderzoek en bood ook financiële hulp.

De eerste proefsleuf werd aangelegd in het zuidelijke gedeelte van het terrein, niet ver van de St. Nicolaaslaan. Hij verliep ongeveer west-oost en was ca 140 m lang. Hierin werd een gedeelte van de noordwand van het al genoemde middeleeuwse gebouw aangetroffen. Door de sleuf naar het zuiden te verbreden kon de gehele plattegrond worden vrij gelegd. Deze bestond uit de sporen van twee rijen zware palen, die een 'bootvormige' ruimte omsloten. De lengte ervan was ruim 17 m, de grootste breedte 8 m; de lengte-as was ongeveer west-oost gericht. Ongeveer 1,5 m buiten de noordelijke palenrij, en evenwijdig ermee, werd een tweede rij paalkuilen aangetroffen. Waarschijnlijk moeten wij hierin de eigenlijke huiswand zien, al dient te worden opgemerkt, dat aan de zuidkant van het gebouw geen spoor van een dergelijke 'wand'-constructie is gevonden. Merkwaardig is ook, dat in beide hoofd-palenrijen enkele hiaten voorkomen. Misschien reikten de palen, die toch ook hier moeten hebben gestaan, niet zo diep dat ze in het eerste leesbare opgravingsvlak nog zichtbaar waren.

Een ongeveer 7 m ten zuiden van het boven beschreven gebouw aangetroffen rij palen heeft mogelijk behoord tot een tweede huisplattegrond. Zo ja, dan ligt het grootste gedeelte ervan onder de huidige brede noordberm van de St. Nicolaaslaan. Dat de nederzetting zich in deze richting verder uitstrekte, blijkt ook uit de berichten over sporen, die gezien zouden zijn bij de aanleg van de St. Nicolaaslaan en de bouw van de huizen ten zuiden ervan. Naar het noorden, zo is gebleken tijdens het graven van enkele verdere sleuven, neemt de bewoningsintensiteit snel af. Huizen zijn daar in ieder geval niet meer aangetroffen.

Het gebouw, waarvan de plattegrond in zijn geheel is opgegraven, was omgeven door afvalkuilen en greppels. Aan de westzijde ervan werd bovendien een greppelsysteem aangetroffen, dat kennelijk een aantal (akker-?)percelen omsloot. Indien dit zo is, moet het opgegraven gebouw wel een boerderij zijn geweest, gelegen aan de rand van het erbij behorende (bouw)land. Afmetingen en vorm van het gebouw wijzen ook op deze functie. Daar van de binnenindeling geen spoor is teruggevonden, kan hierover echter geen volledige zekerheid worden verkregen. Het vondstmateriaal is zeer homogeen en dateert bijna uitsluitend uit de (tweede helft van de) 12de eeuw. Van een eventuele Karolingische bewoningsfase is dus, althans in dit gedeelte van de nederzetting, niets gevonden. De vondsten bestaan bijna geheel uit aardewerk: Pingsdorf,

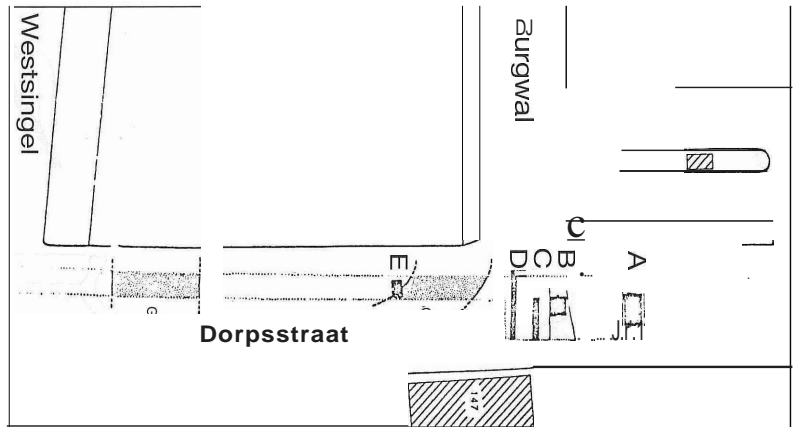
Andenne en handgevormde kogelpotten, onder andere van het type Paffrath. Verder zijn nog enige voorwerpen van been en ijzer opgegraven. Daar alle vondsten uit een betrekkelijk korte periode dateren, moeten wij aannemen, dat in dit gedeelte van het nederzettingsareaal niet lang is gewoond. In de 13de eeuw stond er in ieder geval al niets meer. Misschien moeten we de opvolger van de door ons opgegraven 12de-eeuwse boerderij zoeken onder het huidige Dalenoord, dat ten oosten van de Zeisterweg staat.

Bunnik: Werkhoven

In 1978 en 1979 werden door leden van de Historische Vereniging Tussen Rijn en Lek verkenningen uitgevoerd in het gebied genaamd De Zure Maat, ten zuiden van Werkhoven. De bedoeling was de plaats te bepalen, waar in de vorige eeuw grote fragmenten van een Romeins grafmonument (nu in het RMü te Leiden) waren opgedolven.

Bunnik - Odijk - Dalenoord: vondsten gedaan rondom de boerderij uit de Middeleeuwen. Nrs. 1-3: Pingsdorf-aarde-werk; 4: Andenne-aarde-werk; 5-7: kogelpotten; 8: ijzeren schaar; 9: fragment van een glazen spinklos; 10-12: aarden spinklosjes. Schaal 1:4.

Bunschoten. A-D zijn de funderingen van een poortgebouw en de stadsmuur. E is vrijwel zeker een brug. De grachten aan de zuidzijde van Dorpsstraat zijn eveneens zichtbaar. (tekening G. van Haaff)

Bunschoten: Dorpsstraat

Van september tot december 1977 werden in het centrum van Bunschoten grootscheepse rioleringswerkzaamheden uitgevoerd. Daarbij werd onder meer de Dorpsstraat over zijn volle lengte open gelegd. Tijdens de werkzaamheden werden door de heer G. van Haaff (ROB) en de provinciaal archeoloog op uitgebreide schaal waarnemingen gedaan. Gememoreerd dient te worden, dat het gemeentebestuur van Bunschoten daaraan alle medewerking verleende. Het bleek, dat de ondergrond van de Dorpsstraat over bijna zijn gehele lengte uit ongestoord veen bestaat. Alleen aan de uiterste noord- en zuidkant werden baksteen-fundamenten aangetroffen. Aan de noordzijde was de situatie zeer onduidelijk, omdat de oorspronkelijke toestand er is verstoord door het graven van de - inmiddels weer gedichte - 'Kolk'. Aan de zuidzijde waren de fundamenten in groter omvang bewaard gebleven, al is ook hier de interpretatie moeilijk. Er werden fundamenten gevonden van een poortgebouw, de stadsmuur en een brug. Duidelijk waren in ieder geval de beide grachten, al is de vermoedelijke richting van de meest noordelijke wel zeer verrassend.

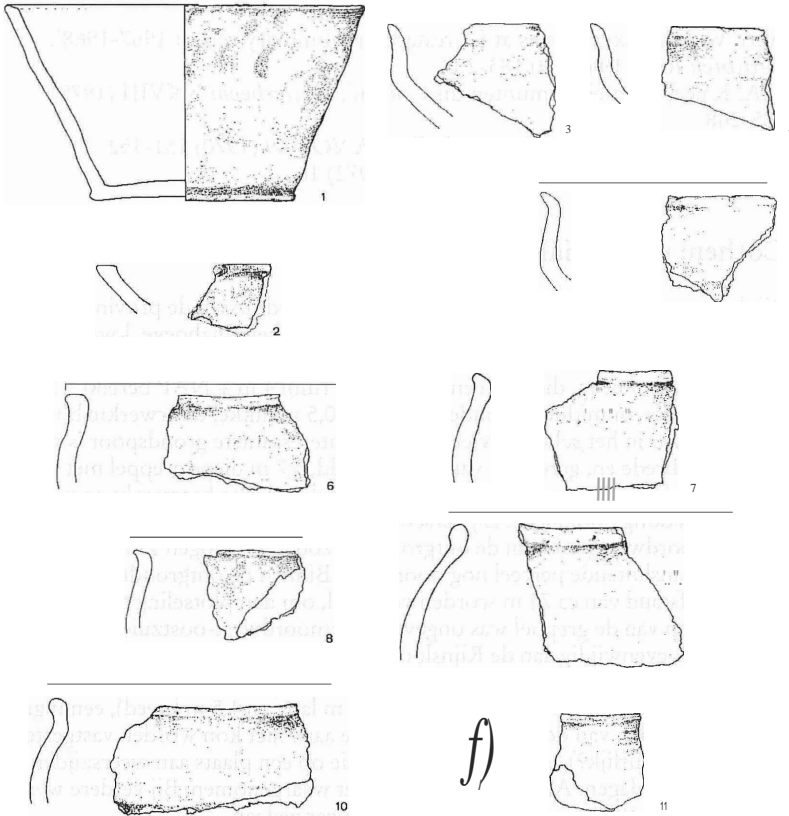
Bunschoten: losse vondsten en meldingen

In 1980 maakte de heer H. Fokkens, te De Bilt, melding van enkele scherven van Romeins aardewerk, die gevonden zouden zijn bij baggerwerkzaamheden in de Eem, in de gemeenten Bunschoten en Eemnes. Het zijn een bodemscherf van een terra sigillata-kommetje Drag 27, Zuid-Gallisch, 1ste eeuw na Chr., met stempel mogelijk van Vitalis; twee scherven van gevernist aardewerk en een bodemscherf van een ruwwandig bord. De scherven zullen waarschijnlijk in stadsvuil uit Utrecht hier naartoe zijn vervoerd.

Cothen: De Dom

Het nederzettingsterrein De Dom ligt op de stroomrug van het zogenaamde Houtense systeem. Deze strook hoge grond, die zich vanaf Wijk bij Duurstede, ten zuiden van Cothen tot voorbij Houten uitstrekt, is vanaf de IJzertijd een geliefd woongebied geweest. Er ligt dan ook een keten van oude nederzettingen op, die alle vondsten uit de latere IJzertijd, de Romeinse tijd en soms latere periodes hebben opgeleverd. Van deze nederzettingen is De Dom zeker niet de minst belangrijke.

Bij het verbreden en opnieuw traceren van een sloot die De Dom aan de

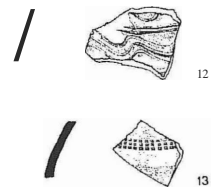

Cothen - De Dom: 1-11 handgevormd aardewerk. 12-13 draaischijf-aardewerk. Schaal 1:4.

zuidkant begrenst, hebben de heren K. Vernooy en A. van Bommel, beiden te Cothen, nieuwe vondsten gedaan. De belangrijkste vondst is ongetwijfeld een bronzen munt, een follis, op naam van Constantius Caesar (zoon van Constantijn), geslagen te Trier 330-332 na Chr. Hij kwam te voorschijn uit de vulling van een oudere, maar toch vrij recente sloot, waar bovengenoemde sloot gedeeltelijk doorheen gegraven is. De munt lag dus niet in situ. Daar echter op dit terrein nooit grond van elders is aangevoerd, hoeft aan zijn herkomst niet getwijfeld te worden.

Bij het uit de sloot afkomstige aardewerk overheerst het inheemse, handgevormde materiaal. Het is zacht gebakken en fijn verschaald, onder meer met organische bestanddelen. Versiering (Kammstrich) komt eenmaal voor, besmijting een enkele keer. Normaal is opzettelijke ruwing van de benedenwand. De randscherven zijn afkomstig van een kommetje, een bord, situla-achtige schaaltes en wijdmondige potten. Alle scherven zijn donker gepolijst. Datering: (late) IJzertijd-Romeinse tijd. Onder het draaischijfaardewerk bevindt zich niet alleen enig Romeins, maar ook Karolingische materiaal, o.a. een wandscherf van Badorf-aardewerk met radstempelversiering en een randscherf van het type Dorestad V. Latere vondsten ontbreken evenmin, zoals blijkt uit een op het terrein gevonden koperen oord van de stad Roermond, geslagen 1606-1612 (determinatie KPK).

Enige tijd later werden hier door de heer Vernooy nog wat scherven opge-raapt van de geploegde akker: o.a. een randscherf van handgevormd IJzertijd aardewerk, een randscherf van een terra sigillata bord Drag.31/Lud. Tq (eind 2de eeuw/eerste helft 3de eeuw na Chr.) en twee wandscherven van het bak-sel Dorestad 14, de een met radstempel-, de ander met golflijversiering.

Literatuur

W.A. van Es, 'Excavations at Dorestad; a preliminary report 1967-1968', *Berichten ROB* 19 (1969) 183-207

C.A. Kalee, 'Romeinse munten uit Cothen', *Westerheem* XXVIII (1979) 265-268

WJ van Tent, 'Cothen', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 151-152
-, 'Cothen', *Nieuwsbulletin KNOB* 71 (1972) 16

Cothen: provinciale weg en Trekweg

Bij de ontgroning van een perceel oude boomgaard tussen de provinciale weg (oost) en de Trekweg, direct ten westen van de Wilhelminahoeve, kwamen Romeinse grondsporen en vondsten aan het licht. Het perceel is gelegen op de Houtense stroomrug, die hier een hoogte van ruim 4 m + NAP bereikt. De sporen werden onmiddellijk onder de 0,3 tot 0,5 m dikke, doorwerkte bovenlaag zichtbaar in het schone rivierzand. Het interessantste grondspoor is wel een ca 2 m brede en, gerekend van het maaiveld, 0,7 m diepe greppel met ronde bodem, die bijna het gehele ontzande perceelsgedeelte kaarsrecht en zonder enige vertakking doorsneed. Zij verscheen al direct in de verticale wand aan de uiterste noordwestgrens van de ontgroning, zodat wij mogen aannemen, dat zij in het aansluitende perceel nog doorloopt. Binnen de ontgroning kon zij over een afstand van ca 74 m worden vervolgd, om dan plotseling te eindigen. Het verloop van de greppel was ongeveer westnoordwest-oostzuidoost, dus gedeeltelijk evenwijdig aan de Rijnsloot (een restbedding van de Rijn?), die het perceel aan de noordoostzijde begrenst. De andere grondsporen zijn een langwerpige kuil ten zuiden van de greppel (ca 5 m lang en 1,5 m breed), een ingraving ten noorden van de greppel, waarvan de aard niet kon worden vastgesteld (mogelijk natuurlijk?), en twee paalkuilen, die op een plaats aan weerszijden van de greppel lagen. Andere sporen zijn niet waargenomen. Bij verdere werkzaamheden na 1972 werden geen vondsten meer gedaan.

Alle sporen hadden een verontreinigde, leiige vulling. Alle leverden zij ook vondsten op. Het merkwaardige is dat deze vrijwel geheel bestaan uit Romeins importaardewerk. Slechts de ingraving ten noorden van de lange greppel bevatte twee scherven inheems aardewerk, terwijl enige Karolingische en middeleeuwse scherfjes los op het terrein zijn gevonden. Significante verschillen tussen de vondsten uit de verschillende sporen konden niet worden vastgesteld. Vermeldenswaard is de bodem van een terra sigillata bord Drag 31, met het stempel IVLIANVS Qulianus, werkzaam in Rheinzabern en Westendorf rond 200 na Chr.). Datering van het Romeinse materiaal: tweede helft 2de en eerste helft 3de eeuw na Chr.

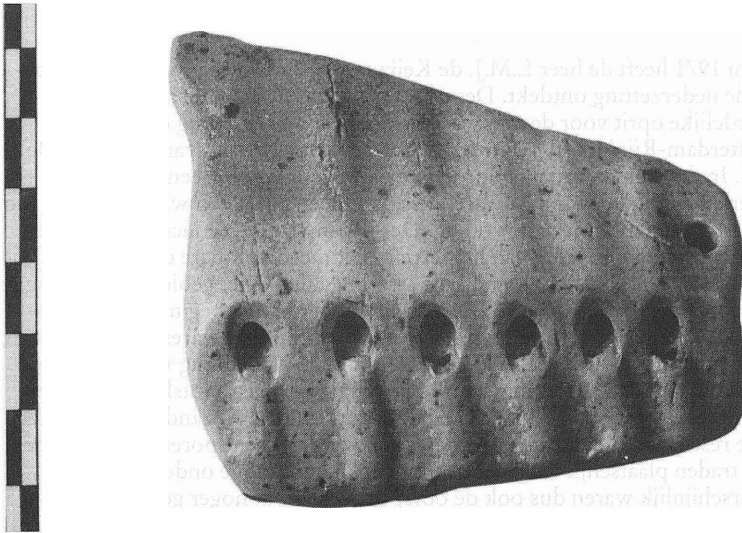
Literatuur

WJ van Tent, 'Cothen', *Nieuwsbulletin KNOB* 71 (1972) 14-16

Cothen: losse vondsten en meldingen

1. In 1965 of 1966 heeft de heer B. Middelweerd, thans wonende te Montfoort, op het perceel Dorpsstraat 5, een tweetal Romeinse munten gevonden. Uit het grind vlak ten westen van het woonhuis kwam een as van Caligula te voorschijn, die in 37-38 te Rome is geslagen (BMC 45). Het stuk is tot een hanger verwerkt; dichtbij de rand is het doorboord.

Ongeveer 30 cm onder het maaiveld, op een viertal meters ten oosten van het huis, op het terrein van een vroegere boomgaard, is een as van Hadrianus aan het licht gekomen. Deze as is geslagen tussen 119 en 138 (BMC 1348). In het bezit van de heer Middelweerd is verder nog een Romeinse bronzen

Cothen - De Zemelen:
aarden panfluit.

munt, een follis van Constantinus I, die te Trier is vervaardigd tussen 310 en 313 (RIC 868; determinatie J.H. Evers, KPK).

Het is niet onmogelijk dat deze eveneens op hetzelfde perceel is gevonden, maar hierover bestaat geen enkele zekerheid.

Literatuur

J.E. Bogaers, 'Cothen', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 83.

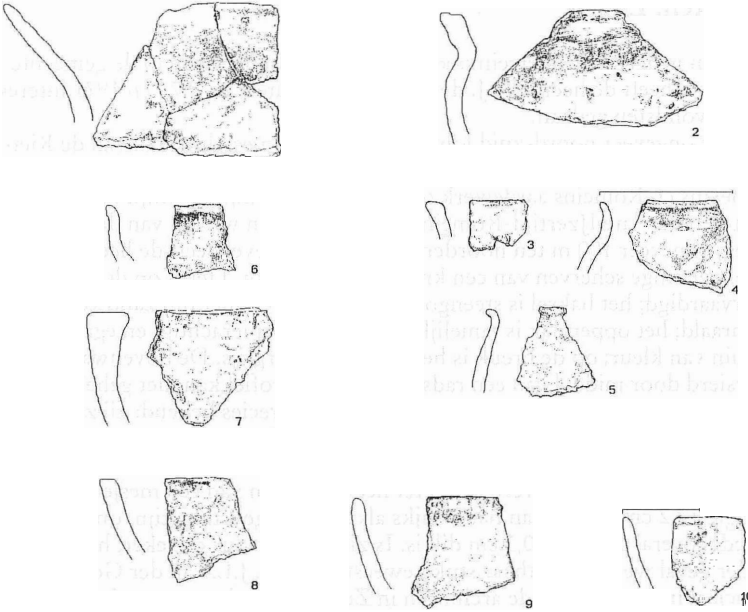
2. Op het terrein De Zemelen werd in 1970 door de heer A de With, te Cothen, aan de oppervlakte een aarden panfluit gevonden. Naar het baksel te oordelen zou het stuk uit de 15de of 16de eeuw na Chr. kunnen dateren.
3. Op een bouwterrein aan de Beatrixstraat werden scherven uit de 12de eeuw en later gevonden. De vondsten werden door de gemeente Cothen gemeld.
4. Bij de aanleg van de nieuwe Caspergouwse Wetering tussen de Kromme Rijn en het Amsterdam-Rijnkanaal in 1972 werden door een dragline enkele fragmenten van een houten schip aan de oppervlakte gebracht. Niet ver van deze plaats werden bovendien in de uitgebaggerde grond wat aardewerscherven uit de 9de en de 12de eeuw verzameld. Vastgesteld kon worden, dat grote delen van het schip nog in de bodem aanwezig waren. Wegens tijdgebrek werd besloten deze ongemoeid te laten.
5. In 1977 meldde de heer F. Laarman, destijds van het Geografisch Instituut van de R.U.U., de vondst van enkele aardewerkscherven uit de late Ijzertijd, de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Zij waren aangetroffen tijdens kartingswerkzaamheden op een akker ten noordoosten van de Dwarsdijk.
6. In 1974 werd tijdens een ontgroning van een terrein tegenover de Stefanushoeve, direct ten noorden van Cothen, Karolingisch aardewerk gevonden, onder meer een bijna volledig kogelpotje van handgevormd aardewerk. De vondst werd gemeld door de heer L.M.J. de Keijzer, te Houten.
7. In een bouwput aan de Willem Alexanderweg, in het uitbreidingsplan Rijnsloot I, werden in 1972 bewoningssporen en aardewerkscherven uit de 12de en 13de eeuw ontdekt.

Houten: De Poel

Begin 1971 heeft de heer L.M.J. de Keijzer, te Houten, een tot nog toe onbekende nederzetting ontdekt. Deze kwam aan het licht bij de aanleg van de noordelijke oprit voor de nieuwe Schalkwijkse verkeersbrug over het Amsterdam-Rijnkanaal, ongeveer 400 m ten noordwesten van boerderij De Poel. In de wanden van de noordelijke berm-sloot werden een plaatselijk zeker 35 cm dikke woonlaag, greppels, kuilen en paalgaten waargenomen, die wijzen op een intensieve bewoning. De sporen waren geconcentreerd in een oude, aan de oppervlakte van het terrein niet meer zichtbare depressie, het restant van een minstens 40 m brede stroomgeul, die het gebied in een boog van oost naar noord doorsneed. Deze geul moet bij het begin van de bewoning al grotendeels verland zijn geweest. Waarschijnlijk waren er slechts de genoemde depressie en een ca 10 tot 15 m brede restbedding van over. Beide werden tijdens de bewoning verder opgevuld met vuil, houtskoolrijk nederzettingsafval, dat scherp afsteekt bij de schone kleiige en zandige sedimenten in de rest van de geul. Buiten de depressie werden geen sporen waargenomen. Wel traden plaatselijk fosfaatconcentraties in de zandige ondergrond op, Waarschijnlijk waren dus ook de oorspronkelijk wat hoger gelegen oevers van de geul bewoond, maar zijn de resten hiervan door egalisatie verdwenen. Voor zover is na te gaan zijn de resten afkomstig uit de woonlaag en de vulling van de restbedding. Behalve een bronzen gespje en enig onbepaald ijzerwerk, bestaan zij geheel uit aardewerkfragmenten, vooral inheems, maar ook Romeinse import, vooral uit de 2de eeuw- eerste helft 3de eeuw na Chr. Het inheemse materiaal is zonder uitzondering handgevormd, zacht gebakken en verschaald met zand (in enkele gevallen vrij grof), scherfgruis, of organische bestanddelen. Versiering komt nauwelijks voor, besmittingen bij ongeveer 15% van de scherven. Ook polijsting is zeldzaam, van de meeste scherven is het oppervlak ruw. Een vreemde eend in de bijt is de lange, uitstaande hals. Hij is waarschijnlijk afkomstig van een engmondige pot type Wijster IIIA, te dateren rond 200 na Chr. Dit type is karakteristiek voor het kustgebied. Datering van het inheemse aardewerk als geheel: late IJzertijd-Romeinse tijd. De nederzetting is gelegen aan de zuidwestrand van de Houtense stroomrug op betrekkelijk laag terrein (circa 1,7-2,1 meter + NAP), niet ver van het grote komgebied van Schalkwijk. Misschien geeft deze lage ligging de ver-

*Houten - De Poel:
opgevulde geul, zicht-
baar in een slootwand.*

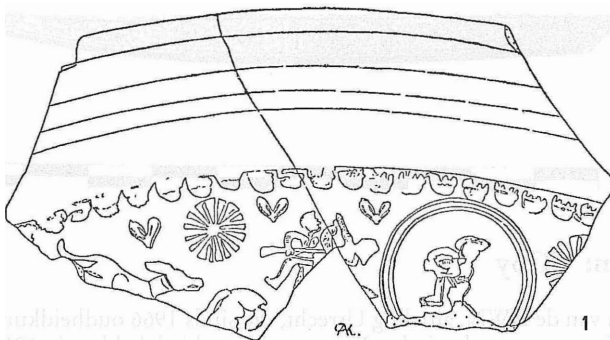

Houten - De Poel: enkele van de gevonden rand-scherven. Nrs. 1 en 4 hebben een gepolijst oppervlak, de rest is ruw-wandig. Nr. 3 is met scherfgruis gemagerd, nr. 7 met organische bestanddelen, de rest met zand

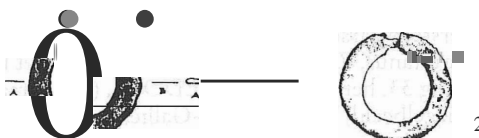
klaring voor het volkomen ontbreken van na-Romeinse vondsten: het terrein kan in die tijd te nat zijn geweest. De nabij gelegen vindplaatsen ten zuidoosten van Loerik en ten noordwesten van de Wiekenburg hebben wel vroeg-middeleeuws materiaal opgeleverd, maar zij liggen dan ook grotendeels boven de 2,5 meter lijn.

Literatuur

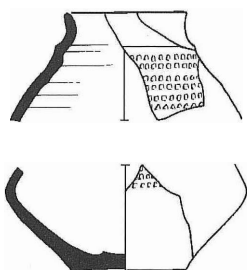
W.A. van Es, *Wijster, a native village beyond the imperial frontier*, z.p. 1967
 W.J. van Tent, 'Houten', *Nieuwsbulletin KNOB* 70 (1971) 139-140

Houten - De Poel: De terra sigillata kom Drag 37 (nr. 1). Het oppervlak is oranje-bruin van kleur, de breuk licht oranje. Het is een fabriekaat van Rheinzabern; datering ongeveer eerste helft 3de eeuw na Chr. (determinatie C.A. Kalee, Utrecht). Daaronder het bronzen gespje.

Houten: Loerik

Houten - Loerik: vroeg-middeleeuws knikpotje. Schaal 1:4.

Houten - Loerik: het vreemde bronzen voorwerp. Eén zijde van het 'lemmet' is geheel gevuld met een versiering van ingeciseleerde, in elkaar grijpende ranken, de andere draagt een inscriptie van eveneens ingeciseleerde letters. Zij luidt: +SEV-VIN ME FECIT (Sewin heeft mij gemaakt).

Op een nederzettingsterrein onder Loerik, een buurtschap in de gemeente Houten, heeft de heer L.M.J. de Keijzer, te Houten, in 1970 en 1971 interessante vondsten gedaan.

Op de ongeveer noord-zuid lopende rug, die de westelijke tak van de Riet-sloot aan de oostzijde begeleidt, kwamen na het ploegen scherven van inheems en Romeins aardewerk te voorschijn. Zij zijn moeilijk nader te dateren dan late IJzertijd-Romeinse tijd. Direct ten westen van de Binnenweg, ongeveer 100 m ten noorden van Dina's Hoeve, heeft de heer De Keijzer enige scherven van een knikpotje opgeraapt. Het is op de draaischijf vervaardigd; het baksel is steengoed-achtig hard en met fijn zand verschaald; het oppervlak is tamelijk ruw (schuurpapierachtig) en egaal roodbruin van kleur; op de breuk is het baksel donkergrijs. De bovenwand is versierd door middel van een radstempel. Het profiel kan niet geheel gereconstrueerd worden, daarom is de hoogte niet precies bekend: zij zal ongeveer 10,5 cm dragen hebben. Datering: eind 6de en 7de eeuw na Chr.

Ongeveer 50 m verder naar het westen trof de heer De Keijzer een merkwaardig bronzen voorwerp aan. Het heeft de vorm van een mesje (totale lengte 12,2 cm), maar kan nauwelijks als zodanig gebruikt zijn, omdat 'de snede' overal wel 0,2 à 0,3 cm dik is. Is zijn functie dus onzeker, het moet in ieder geval wel een kostbaar stuk geweest zijn. Dr. J.L. van der Gouw, provinciaal inspecteur van de archieven in Zuid-Holland, was zo vriendelijk de inscriptie te determineren. De vorm van de letter M en de uitvoering van E's wijzen volgens hem op een datering rond 1200 na Chr., met een marge van enkele tientallen jaren ervoor of erna.

Tenslotte vond de heer De Keijzer nog een geëmailleerd bronzen mesheftje, totale lengte 8,5 cm, op het land direct ten oosten van de Binnenweg. Het heft loopt uit in een vrouwenfiguur, gekleed in een jak met brede kraag, die een zogenaamde rommelpot onder de arm houdt. Datering 16de-17de eeuw.

Literatuur

WJ van Tent, 'Houten', *Nieuwsbulletin KNOB* 70 (1971) 140-141

Houten: 't Goy

1. Leden van de AWN, afdeling Utrecht, die sinds 1966 oudheidkundige verkenningen uitvoerden in het Kromme-Rijngebied, hebben in 1968 en 1970 langs de Beusichemseweg talrijke vondsten uit de Romeinse tijd gedaan. Het zijn voornamelijk aardewerkfragmenten, zowel van Romeinse import als van handgevormd inheems materiaal. De datering loopt ruwweg van 50 tot 175 na Chr. Bij de terra sigillata zijn twee bodemfragmenten met stempels. Het eerste, waarschijnlijk van een bord Drag 18, draagt het stempel OFAQV (Aquitanus, Zuid-Gallië, Claudius Nero), het tweede, mogelijk van een beker Drag 33, het stempel VAREDOFE, (retrograad ingedrukt, dat wil zeggen in spiegelbeeld; Varedo, Oost-Gallië, II b-c).

Houten - 't Goy: middeleeuwse steenoven. Op de voorgrond de noordelijke afsluiting.

Literatuur

C.A. Kalee, "t Goy', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 99
-, "t Goy, gemeente Houten', *Nieuwsbulletin KNOB* 71 (1972) 39-40

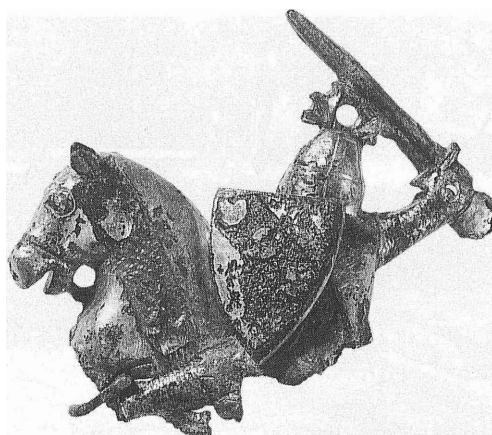
2. 't Goy. In 1970 en 1971 werd door leden van de Historische Vereniging Tussen Rijn en Lek een middeleeuwse baksteenoven onderzocht in de buurt van het voormalige kasteel 't Goy. Het was een zogenaamde veldoven, afmetingen (binnenwerks) 4,65 x 9,90 m, met de lengteas ongeveer noord-zuid gericht. Hij was opgebouwd van ongebakken stenen, afmetingen 29-29,5x13,5-14x7-7,5 cm en bezat acht (na een herstelling zeven) stookopeningen in de lange zijden. Aan de korte zijden waren openingen voor het in- en uitladen van de oven.

De oven wordt in verband gebracht met de herbouw van het kasteel 't Goy na 1357. Voor 1400 is hij in ieder geval weer buiten gebruik geraakt, blijkens de scherven van een geoorde blauw-grijze kan (datering: eind 14de eeuw) die direct op de resten van de oven rustten.

Literatuur

L.M.J. de Keijzer en P.M. Heijmink Liesert, 'De middeleeuwse steenoven in 't Goy bij Houten', *Tussen Rijn en Lek* 6 (1972) nr. 1,5-15

3. 't Goy. Op de wal van het boven al genoemde kasteelterrein vond mw. P.M. Zwart, te Bunnik, een groot fragment van een verguld bronzen ridderinsigne. Datering: eerste helft 14de eeuw na Chr.
Niet ver van deze plaats vond mw. Zwart een zilveren muntje, een denarius van Holland, geslagen in het begin van de regering van Graaf Floris V (1252(56)-1292). Determinatie KPK.

*Houten - 't Gay: middel-
eeuws verguld bronzen
ridderinsigne.*

Houten: Steenen Poort

Door de gemeente Houten werden plannen uitgewerkt voor de aanleg van sportvelden, een weg en een watergang aan de westkant van het oude dorp, ten noorden van de Steenen Poort. Bekend was, dat hier de resten van een nederzetting uit de IJzertijd en latere periodes in de bodem aanwezig zijn. Daarom werd in 1975 besloten de begrenzing van deze resten door middel van boringen precies vast te stellen. De boringen werden in juni en juli van dat jaar uitgevoerd door leden van de Historische Kring Tussen Rijn en Lek. Daarbij bleek, dat de nederzettingssporen zich veel verder naar het noorden uitstrekten dan tot nog toe was gedacht. Op grond van dit resultaat kon een duidelijk advies aan het gemeentebestuur worden geformuleerd.

In de verslagperiode werden nog meer onderzoeken verricht in dit grote nederzettingcomplex aan de westkant van het oude dorpscentrum. Zo werd in maart en april 1977 een proefonderzoek ingesteld in de bouwput van het nieuwe kantoor van het Waterschap Kromme Rijn, direct ten noorden van de Burgemeester Wallerweg. Daarbij werd een oppervlak ontgraven van ca 32x23 m. Er bleken twee aparte cultuurlagen op het terrein aanwezig te zijn, één uit de late IJzertijd/Romeinse tijd en één uit de Middeleeuwen. Uit beide periodes werden paalgaten, kuilen en greppels aangetroffen. Duidelijke gebouwplattegronden konden echter niet worden gereconstrueerd.

Het vondstmateriaal uit de onderste cultuurlaag omvat veel scherven van inheems aardewerk en wat Romeinse import, voornamelijk uit de late 1ste en 2de eeuw na Chr. Enkele scherven (onder meer twee randscherven Alzei 33) kunnen uit de 4de/5de eeuw na Chr. dateren. De bovenste cultuurlaag leverde Pingsdorf- en PaHrath-aardewerk op en veel scherven van middeleeuwse kogelpotten (11de-13de eeuw). Er werden ook scherven uit de Merovingische en Karolingische tijd gevonden. Daarom moet worden aangenomen, dat er ook in deze periode bewoning is geweest, hoewel duidelijke andere sporen daarvan ontbraken.

In 1978 werd wat verder westelijk in hetzelfde nederzettingcomplex opnieuw een proefonderzoek uitgevoerd, en wel in een wegcunet direct ten westen van het toenmalige gemeentehuis. Ook hier kwamen sporen aan het licht, daterend uit de late IJzertijd, de Romeinse tijd en de vroege en late Middeleeuwen. Door uitgebreide laat-middeleeuwse vergravingen was het echter onmogelijk enige structuur te ontdekken in de oudere sporen. Over het karakter van de

bewoning kan daarom weinig worden gezegd. Wel werd duidelijk, dat de rivierbedding, die het terrein van oost naar west doorsnijdt, in de tijd van de bewoning nauwelijks meer kan hebben gefunctioneerd. Zeker in de Middeleeuwen was er nog slechts een drassige laagte van over. In de latere Middeleeuwen werden er in de lengterichting enige sloten in gegraven. Het vondstmateriaal omvat aardewerkscherven uit alle boven genoemde periodes.

In de jaren 1976-1977 voerde de Historische Vereniging Tussen Rijn en Lek onderzoek uit onder de toren van de Hervormde kerk, aan de oostkant van het grote nederzettingcomplex. Ook hier werd een cultuurlaag uit de IJzertijd/Romeinse tijd aangetroffen, die op dit punt zeer dik was en veel inheems aardewerk bevatte. Een aparte middeleeuwse cultuurlaag werd hier niet waargenomen.

Bij het onderzoek werden verder funderingen van een oudere kerktoeren ontdekt en de plaats, waar, vermoedelijk na 1674, de oude kerkklok is gesmolten om het materiaal te leveren voor de vervaardiging van een nieuwe.

Houten: losse vondsten en meldingen

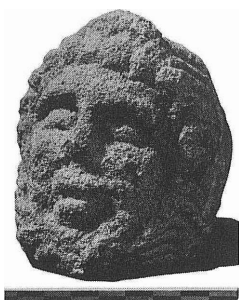
1. De heer F.H. Landzaat, te Schalkwijk, meldde in 1975 de vondst, in 1970 gedaan door de heer A. van Zijl, van twee vuurstenen krabbers daterend uit het late Neolithicum of de Bronstijd. Ze kwamen te voorschijn bij de omzetting van een boomgaard ten zuiden van de Schalkwijkse Wetering in weiland. In de ondergrond blijkt zich hier een kleine, ongeveer oost-west verlopende stroomrug te bevinden.

2. Eveneens in 1975 meldde de heer Landzaat de vondst van enkele Romeinse scherven op het eilandje bij de niet meer functionerende steenfabriek De Ossewaard bij Schalkwijk.

3. De heer L.M.J. de Keijzer meldde in 1972 de vondst van een aantal voorwerpen uit de IJzertijd en de Romeinse tijd. Daaronder bevond zich een natuurstenen mannekopje, dat waarschijnlijk heeft behoord tot een grafmonument. De vondsten zijn afkomstig van een akker ten zuidoosten van het Goyse Dorp. Op diezelfde akker zijn in 1972, volgens een melding van de heer C.A. Kalee, ook een Romeins kalkstenen satyrkopje en een aardewerkscherf uit de 4de/begin 5de eeuw gevonden. Het akkerperceel is kennelijk een deel van een belangrijk nederzettingsterrein, dat vanaf de late IJzertijd tot zeker in de vroege Middeleeuwen bewoond is geweest.

*Houten - Schalkwijk:
vuurstenen krabbers uit
de Bronstijd.*

*Houten - G Goy:
Romeins zandstenen
kopje, waarschijnlijk
onderdeel van een
grafmonument.*

4. In 1974 meldde de Historische Vereniging Tussen Rijn en Lek, dat bij de aanleg van de 513 tussen de Koppeldijk en de Utrechtseweg twee nederzettingsterreinen uit de Ijzertijd en de Romeinse tijd waren doorsneden. Het meest westelijke van deze beide terreinen, ca 350 m ten oosten van de Koppeldijk, was reeds als vindplaats bekend. Het meest oostelijke, ca 200 m ten westen van de Utrechtseweg, was een nieuwe ontdekking. Tijdens de werkzaamheden werden waarnemingen gedaan in het wegcunet zelf, in de berm-sloten en in de zandputten ten zuiden van het eigenlijke wegtracé. Het bleek, dat de meest westelijke nederzetting zich uitstrekte aan weerszijden van een ongeveer noord-zuid verlopende geul. De meest oostelijke was gelegen aan een andere, meer zuidoost- noordwest gerichte bedding. Of er verband heeft bestaan tussen de beide nederzettingen kon niet worden nagegaan. Wel date- ren ze beide uit dezelfde periode (late Ijzertijd en Romeinse tijd) en moeten ze beide, gezien de talrijke sporen en de grote hoeveelheid vondsten, even intensief bewoond zijn geweest.

In 1975 werden door de heer F.H. Landzaat, te Schalkwijk, nog enige vond- sten gemeld uit deze omgeving, gedaan door hem en de heer B. v.d. Werf. Het betreft een versierd bronzen haakje en een bronzen fibula, beide Romeins.

5. De provinciaal archeoloog verrichtte in 1979 waarnemingen tijdens werk- zaamheden in verband met de aanleg van Rijksweg 27, met name bij de kruis- ing met de secundaire weg 513. In de wanden van de pas gegraven berm-slo- ten werden grondsporen, zoals paalgaten en kuilen, opgemerkt. Ook werden veel scherven van inheems en Romeins aardewerk verzameld. Kennelijk lig- gen hier de resten van een nederzetting uit de Ijzertijd/Romeinse tijd.

6. In 1979 werden bij de verlegging van het Amsterdam-Rijnkanaal bij de Plofsluis door leden van de Historische Vereniging Tussen Rijn en Lek inheemse en Romeinse vondsten gedaan, onder meer uit de 2de eeuw na Chr. Deze vondsten zijn waarschijnlijk afkomstig uit een oude, opgevlude rivierbedding, die zich in een pas gegraven sloot duidelijk aftekende.

7. In 1972 werd door leden van de NJBG een proefgraving gedaan op het eiland in de vijver voor het huis Wickenburgh. Doel was na te gaan of zich hier fundamenten van de voorganger van het huidige kasteel bevonden. Deze werden echter niet gevonden, zodat de plaats van het vroegere kasteel een raadsel blijft. De heer O.] Wittewaall, te Houten meldde in 1973 dat hij in een kuil naast het kasteel middeleeuwse vondsten had gedaan. Daaronder bevond zich een versierd aarden deksel uit de 13de/14de eeuw.

8. Rijkswaterstaat, Directie Wegen, voerde in 1973 een hoogtemeting uit op het terrein van het z.g. 'Rondeel', een rond aardwerk, ongeveer 1,5 km ten westen van de oude kern van Houten. De omvang van het complex werd zo nauwkeurig mogelijk vastgesteld, zodat hiermee rekening kon worden gehouden bij de tracering van de nieuwe Rijksweg 27.

9. In 1977 meldde de al genoemde heer EH. Landzaat een uit de Schalkwijk- se Wetering opgebaggerde hoeveelheid middeleeuwse scherven. Het gaat om Pingsdorf-, Andenne- en Paffrath-aardewerk en vroeg steengoed. De date- ring is 12de/13de eeuw.

10. Door leden van de AWN, afdeling Utrecht, werd in 1978 en 1979 enig onderzoek uitgevoerd op het terrein van de voormalige boerderij De Knoest, te Schalkwijk. Tijdens dit onderzoek werden scherven van tamelijk vroeg aardewerk aangetroffen, zoals Pingsdorf, Andenne en steengoed (12de-15de eeuw). Ook kwamen funderingsresten van baksteen aan het licht. Deze vormden echter geen duidelijk patroon.

Kromme Rijngebied

In 1974 begon de provinciaal archeoloog met de twee jaar inbeslagnemende gedetailleerde beschrijving van vondstcomplexen in de buurt van 't Goy en ten westen van Houten. Deze beschrijving werd uitgevoerd als voorbereiding van een uitgebreide veldverkenning in het Kromme Rijngebied na 1974, een z.g. 'Landesaufnahme'. In 1975 werd een projectgroep opgericht, destijds bestaande uit prof. dr. W.A. van Es, drs. WJH. Verwers en de provinciaal archeoloog. Door deze groep werd onder meer de gehele archeologische verzameling van de Oudheidkamer Houten geïnventariseerd. Drs. HJA. Berendsen, van het Geografisch Instituut van de R.U.U., verschaftte bodemkaarten, gebaseerd op grootschalige studentenkarteringen in het gebied. Deze fungeerden als ondergrond van de archeologische kartering, waardoor het verband tussen bodem en bewoning direct duidelijk werd. Zeer nuttig was een gedetailleerde bodemkaart van een deel van het Kromme Rijngebied, samengesteld door ir. J.N.B. Poelman, van de Stiboka, naar gegevens van ir. KJ Hoeksema, van de Landbouwhogeschool te Wageningen. Van drs. A. Verbraeck, van de Rijks Geologische Dienst, ontvingen wij waardevolle adviezen. Dr. C. Dekker, rijksarchivaris in de provincie Utrecht, maakte een historische studie van het gebied, als aanvulling op de archeologische gegevens. In de winter en het voorjaar van 1976 werd de eerste verkenning in het terrein uitgevoerd. Deze leverde al meteen belangrijke gegevens op over de verspreiding en de intensiteit van de bewoning in de Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen. Het veldwerk werd in 1977 voortgezet. De verkenning richtte zich voornamelijk op de zuidhelling van de Utrechtse Heuvelrug. Het resultaat was een betrekkelijk groot aantal vindplaatsen uit de IJzertijd in de zone direct ten zuiden van de Rijksstraatweg. In 1978 kon door gebrek aan mankracht slechts gedurende een korte periode veldwerk worden verricht, maar in 1979 vond weer een langere veld-campagne plaats. Daarbij werd onder meer een uitgestrekte vindplaats van Romeins aardewerk ten zuiden van Bunnik ontdekt. De opmerkelijke accidentering van deze vindplaats doet vermoeden, dat er zich nog belangrijke nederzettingsresten in de bodem bevinden.

De resultaten van de 'Landesaufnahme' tot en met 1979 kunnen als volgt worden samengevat.

Onduidelijk blijven oudere periodes, zoals de Steentijd, de Bronstijd en de vroege IJzertijd. Vondsten daaruit zijn schaars. De bewoning zal in die periodes misschien niet zeer intensief zijn geweest. Het is ook mogelijk, dat veel sporen uit die tijd door rivierverleggingen zijn uitgewist.

In ieder geval vanaf de late IJzertijd, mogelijk al vanaf de Midden-IJzertijd, breidde zich een dicht net van nederzettingen uit over de hoger gelegen gebieden in het Kromme Rijngebied. Het gaat daarbij om de z.g. stroomruggen - restanten van oude rivierlopen, die door afzetting hoger zijn komen te liggen dan het omgevende landschap. Deze intensieve bewoning handhaafde zich in ieder geval tot aan het eind van de 2de eeuw na Chr. Daarna nam het aantal nederzettingen af, waarschijnlijk samenhangend met de teruggang van het Romeinse gezag en een verslechtering van de waterstaatkundige toestand. Uit de 4de-6de eeuw zijn weinig vondsten bekend, maar toch zo veel, dat oudere ideeën van een volledige ontvolking kunnen worden weersproken.

In de Merovingische tijd, zeker vanaf ongeveer de 7de eeuw na Chr., nam de bevolking weer toe - een toename, die zich doorzette in de daarop volgende Karolingische periode. Er schijnt zich overigens ongeveer vanaf deze periode wel een verschuiving in het bewoningspatroon te hebben voltrokken. In de centrale delen van de stroomruggen verdwenen de dorpen: dit gebied werd geheel overgegeven aan agrarisch gebruik. De bevolking concentreerde zich in de nu nog bestaande plaatsen langs de Kromme Rijn, zoals Odijk en Cothen. Een uitzondering vormt Houten, waar gerekend moet worden met

een continue bewoningsgeschiedenis vanaf de (late) IJzertijd tot heden. Duidelijk moet worden gesteld, dat het hier geschetste, zeer summiere beeld is gebaseerd op de verspreiding en samenstelling van complexen oppervlaktevondsten, die geen nauwkeurige afspiegeling hoeven te zijn van de oorspronkelijke verhoudingen. Het zal daarom niet op alle punten aan de werkelijkheid beantwoorden. Niettemin blijkt, dat de techniek van de 'Landes-aufnahme' inzicht kan verschaffen in de veranderende bewoningspatronen van een groot gebied - en dat, zonder een schop in de grond te steken! Eind 1979 werd begonnen met een poging de omvang van de individuele nederzettingen vast te stellen door middel van fosfaatkartheringen. Daartoe werd in de buurt van Wijk bij Duurstede een boorprogramma uitgevoerd door de heren Van der Voort en Poelman, van de Stiboka.

Literatuur

W.J. van Tent, 'De landschappelijke achtergronden', *Spiegel Historiael* 13 (1978) nr. 4, 205-214

Leersum: losse vondsten en meldingen

1. In 1973 werden drie mogelijke grafheuvels in deze gemeente voorlopig gekarteerd en beschreven. Twee zijn gelegen op de zuidwestelijke helling van de Vlakke Berg en één geheel aan de noordrand van de Utrechtse Heuvelrug. De vinder en melder was mevrouw H. Delfin-van Mourik Broekman, destijds te Elst (U).
2. De heer M.D. Bonnema, te Amerongen, meldde in 1973 de vondst van een steen bijtje van waarschijnlijk neolithische ouderdom in de bossen ten noorden van Leersum. Het is een vrij klein, eenvoudig gemaakt exemplaar, bestaande uit een kristallijn gesteente, waarschijnlijk dioriet.
3. In 1974 werd een halve steen bijl, secundair gebruikt als kloptsteen, gedocumenteerd. Het voorwerp was enige jaren daarvoor gevonden op de vuilstortplaats van Leersum en is in het bezit van de heer S.M. van Ommeren, te Elst (U).
4. Mevrouw Delfin maakte in 1973 melding van de vondst van enkele prehistorische aardwerkscherven bij een ontgraving op het landgoed De Ginkel. In 1975 kwamen bij deze ontgraving een groot aantal kuilen en enkele paalgaten aan het licht. De vulling van deze kuilen leverde veel aardwerkfragmenten op uit de (vroege) IJzertijd. Eén kuil bleek vroeger te zijn: hij bevatte scherfjes van een potbeker uit de vroege Bronstijd. Mevrouw Delfin, de heer F. Haak, te Veenendaal, en de provinciaal archeoloog hebben de sporen zo goed mogelijk ingetekend en de vondsten verzameld. Hiertoe werd door de Fa. Schoonhoven B.V., te Veenendaal, die de ontgraving uitvoerde, alle gelegenheid gegeven.
5. Eveneens in 1975 meldden mevrouw Delfin en de heer Haak de vondst van enkele scherven van IJzertijd-aardewerk aan de noordkant van de ontgraving De Donderberg. Behalve een kuiltje met schone vulling werden geen grondsporen waargenomen.
6. De heer H.J. Reusink, te Leersum, ontdekte in 1979 in deze gemeente enkele nieuwe IJzertijd-vindplaatsen. Daarvan schijnen er met name op de zuidhelling van Utrechtse Heuvelrug vele te zijn, hetgeen wijst op een intensieve bewoning van dit gebied in deze periode.

Leusden:Stoutenburg

Langs de Hessenweg, ten oosten van boerderij Midden-Daatselaar, werd een brede, ongeveer west-oost verlopende dekzandrug afgegraven. Daarbij werden door de heer G. van Westerlaak, te Stoutenburg, enige vondsten gedaan, zowel vuursteenmateriaal als aardewerkscherven.

Het vuursteenmateriaal is waarschijnlijk van mesolithische ouderdom. Het enige herkenbare werktuig is een knoopschrabbertje, de rest is afval. Interessant is daarbij overigens een afslagje van Wommersomme-kwartsiet. Deze steensoort komt slechts in Wommersomme (B) aan de oppervlakte en werd alleen in het Mesolithicum als grondstof voor werktuigen gebruikt (mededeling A. Bruijn, ROB). De vondst schijnt er dus op te wijzen dat de mesolithische bewoners of bezoekers van de rug contacten met het zuiden hadden. Het aardewerk is te dateren in de (vroeg?) IJzertijd. Het is handgevormd, over het algemeen dikwandig en altijd grof gemagerd, soms zelfs met steengruis. Het oppervlak is meestal vrij ruw, al komen opzettelijke ruwing of besmijting zelden voor. Enkele wandscherven dragen versiering: kamversiering, verticale groeven, opgeknepen lijsten, rijen verticale of horizontale nagelindrukken en paarsgewijs in v-vorm gestelde vingertopindrukken. Eén randscherf heeft duidelijk een sterk uitstaande, rechte hals en een onversierde, van boven afgeplatte rand. De andere randscherven schijnen alle S-vormige profielen te hebben. De meeste dragen vingertop- en vingernagelindrukken boven op de rand, één zelfs vrij diep ingestoken putjes.

Literatuur

W.J. van Tent, 'Stoutenburg', *Nieuwsbulletin KNOB* 71 (1972) 16-17 en 132-134

Leusden: losse vondsten en meldingen

1. Het stenen bijtje, in de catalogus *Van Steentijd tot Sticht* vermeld onder nr. 22 en daar neolithisch gedateerd, bleek bij nader onderzoek modern maaksel te zijn. Althans, het gat is er in ieder geval machinaal in geboord.
2. De heer S. Pos, te Hilversum, maakte in 1979 melding van de vondst van een neolithisch stenen bijtje en een klopsteen te Achterveld. De vondst werd gedaan tijdens het rooien van aardappels op een akker door de heer H. Verwoerd, te Achterveld. De vondsten zijn in bewaring bij de heer G. Bakker, te Loosdrecht.
3. Op verzoek van de militaire autoriteiten – en met hun medewerking – werd in januari en december 1974 het ingevolge de Monumentenwet beschermde gedeelte van het militaire oefenterrein De Leusderhei uitvoerig verkend. De daar gelegen grafheuvels, waarvan vele al in de vorige eeuw bekend waren (vondsten eruit vormen de basis van de collectie van het Museum Flehite!), werden opnieuw gekarteerd. De resultaten van deze verkenning en kartering werden gebruikt om een nieuwe begrenzing van het beschermde gebied vast te stellen.
4. In 1973 meldde de heer IeA. Hulst, te Amersfoort, de vondst van enig moeilijk te dateren vuursteenmateriaal en scherven van aardewerk uit het Neolithicum, de IJzertijd en de Romeinse tijd. Hij had deze in 1967 gevonden op het zuidelijke deel van de Leusderhei. Vooral de Romeinse scherven zijn interessant: zij werden alle gevonden binnen een cirkel met een straal van ca 20 m en vormen tezamen een bijna complete kruik uit de 2de eeuw na

Chr. Mogelijk hebben wij hier te maken met een verstoord graf. De boven genoemde heer Hulst meldde in 1976, dat hij langs de zuidrand van de Leusderhei op enige plaatsen mogelijke grafheuvels had waargenomen. Bij nader onderzoek bleken enkele ervan inderdaad grafheuvels te zijn, andere niet.

5. De AWN, afdeling Vallei en Eemland, voerde in 1974 onderzoek uit op het terrein van het verdwenen 17de-eeuwse landhuis Zwanenburg, ten zuiden van Leusden-Centrum. Grote delen van de fundamenteen werden teruggevonden.

Literatuur

W.J. van Hoorn, 'Huize Zwanenburg te Leusden (Hamersveld)', *Tijdschrift Flehite* 10 (1978) 10-12

6. In 1976 en 1977 deden leden van de AWN, afdeling Vallei en Eemland, een proefgraving achter boerderij Vlooswijk, te Oud-Leusden. Daarbij werden de resten van een 17de/18de-eeuwse kelder blootgelegd.

Loenen: losse vondsten en meldingen

In 1969 heeft de heer S. Pos, te Hilversum, tijdens graafwerkzaamheden voor het recreatiecentrum Mijnden, een randscherf gevonden van een Romeins terra sigillata bord Drag 18. Datering: vierde kwart eerste eeuw na C. (determinatie prof. dr. C. Isings, Utrecht, en prof. dr. W. Glasbergen, Amsterdam). De vindplaats ligt tussen boerderij Welgelegen, aan de Bloklaan, en het riviertje de Drecht. Helaas zijn de vondstomstandigheden zodanig, dat betwijfeld moet worden, of de scherf inderdaad uit Loenen afkomstig is. Zij werd namelijk aangetroffen in een ongeveer 25 centimeter dikke laag kennelijk opgebrachte grond, waarin zich veel middeleeuwse en vooral 17de en 18de eeuwse scherven bevonden. Daar niet bekend is vanwaar (Utrecht?) deze grond is aangevoerd, moet de werkelijke herkomst van het scherfje een vraagteken blijven.

Literatuur

W.J. van Tent, 'Loenen aid Vecht', *Nieuwsbulletin KNOB* 71 (1972) 132

2. Mevrouw M. van Nagell, te Loenersloot, meldde in 1972, dat bij de verbouwing van het Rechthuis, tegenover kasteel Loenersloot, Romeinse vondsten waren gedaan. Deze bleken echter van veel later datum te zijn.

3. In 1978 werd in het kader van een werkweek door leerlingen van de R.K. Scholengemeenschap Laar en Berg, te Laren (NH), een boorprogramma uitgevoerd op het terrein van het voormalige middeleeuwse kasteel Vredelant, te Vreeland. Doel was na te gaan of er nog fundamenteen van het kasteel in de bodem aanwezig waren en, zo ja, of de ligging ervan overeenkomt met die op een nog bestaande plattegrondstekening uit de 17de eeuw.

Tijdens het onderzoek, dat door de provinciaal archeoloog werd begeleid, bleken er nog veel funderingsresten over te zijn. Bovendien kon worden vastgesteld, dat de bovengenoemde 17de-eeuwse plattegrond althans in onderdelen een redelijk betrouwbaar beeld geeft van de oorspronkelijke situatie.

Literatuur

Om de fundamenteen van een kasteel. Rapport aangaande de mogelijk nog aanwezige fundamenteen van kasteel Vredelant te Vreeland en een verslag van het in oktober 1978 gehouden archeologische werkkamp aldaar, Vreeland 1978

Maarn: Maarsbergen

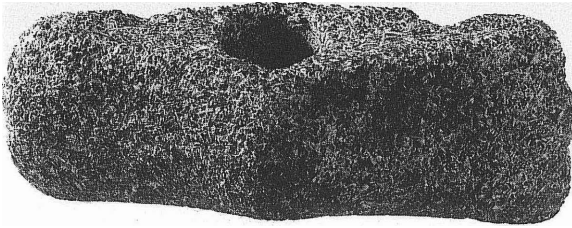
Direct ten noorden van de weg die kasteel Maarsbergen met Maarn verbindt ligt een kapitale grafheuvel, die in 1941 door dr. F.e. Bursch en mr. A.L. Tromp werd onderzocht. Bij die gelegenheid werden een vroege Veluwe klokbeaker en een polsbeschermmer gevonden in een graf met lijksilhouet binnen standspoor.

Om de heuvel voor pollenanalytisch en C14-onderzoek te bemonsteren, en om het profiel opnieuw te kunnen bestuderen, werd op 13 en 14 mei 1971 het in 1941 gespaarde midden-zuid profiel opnieuw opgegraven, hetgeen mogelijk was dankzij de hulp van drie studenten. Vastgesteld kon worden dat de primaire klokbeakerheuvel opgeworpen moet zijn over een ondiep schachtgraf, met een standspoor onder de voet. De heuvel werd later twee tot driemaal opgehoogd.

Literatuur

J.N. Lanting en J.D. van der Waals, 'Maarsbergen', *Nieuwsbulletin KNOB* 70 (1971) 127

-, 'Laat-neolithische grafheuvels bij Vaassen en Maarsbergen', *Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* **LII** (1971) 93-127

Maarn - De Halm: neolithische stenen strijdhamer.

Maarn: De Halm

In het voorjaar van 1975 groef Barry Engels, die met zijn ouders op de camping De Halm logeerde, een hut in het bosgebied ten noorden van de camping. Daarbij kwamen een paar vreemd gevormde 'stenen' te voorschijn. Gelukkig werden ze getoond aan de heer e.A. Kalee, van het toenmalige Archeologische Instituut van de R.U.U. Deze meldde de vondst aan de provinciaal archeoloog. Tot verbazing van Barry bleken de vondsten een stenen strijdhamer en een vuurstenen spaanmes te zijn, beide van neolithische

Maarn - De Halm: neolithisch vuurstenen mes

*Maarn - De Halm:
neolithische standvoet-
beker.*

ouderdom. Een verkenning wees uit, dat de artefacten afkomstig waren uit een ronde verhevenheid, met een diameter van ruim 20 m gelegen op een noordwest-zuidoost verlopende (dek)zandrug, kennelijk een grote, tot nog toe onbekende grafheuvel. De heuvel bleek overigens zwaar beschadigd te zijn, niet alleen door de recente graafoctiviteiten van de kinderen van de camping, maar ook door eerder gegraven grote kuilen. Ter verificatie werd in mei 1976 door medewerkers van het BAI van de R.U.G. een proefonderzoek in de heuvel ingesteld. Tijdens dit onderzoek kwam een neolithisch graf aan het licht, waarin zich een stenen bijltje en scherven van een z.g. standvoetbeker bevonden. De beker kon in zijn geheel worden gerestaureerd. Over dit neolithische graf werd in later tijd, waarschijnlijk in de Bronstijd, de grote heuvel opgeworpen, waarin Barry Engels zijn hut groef. Deze heuvel is nog duidelijk in het terrein zichtbaar, al is hij, zoals reeds vermeld, zwaar beschadigd.

*Maarn - De Halm:
neolithisch bijltje.*

Maarn: losse vondsten en meldingen

Door de familie Krach, te Doorn, werd in 1975 gemeld, dat ongeveer 20 jaar geleden in de zandafgraving aan de spoorlijn ten westen van Maarn, een stenen 'vuistbijl' gevonden zou zijn. Bij beschouwing van het voorwerp bleek het echter geen artefact, maar een volkomen natuurlijk gevormde steen te zijn.

Maarsse: Hervormde Kerk

In samenwerking met leden van de Historische Kring Maarsse werden door de provinciaal archeoloog in mei en juni 1973 waarnemingen gedaan in de Hervormde kerk te Maarsse. De restauratiewerkzaamheden in het interieur boden namelijk een goede gelegenheid na te gaan of er nog resten over waren van de Romaanse voorganger van het huidige, in hoofdzaak gotische kerkgebouw.

Inderdaad werd onder de tegenwoordige westmuur, in aansluiting aan de nog bestaande Romaanse toren, het fundament van het Romaanse schip intact aangetroffen. Het bestond uit onregelmatig in mortel gestapelde brokken tufsteen. Onder de noord- en zuidmuren van het huidige schip liep het tufsteenfundament nog ongeveer een meter door, verder naar het oosten was het geheel uitgebrouwen. De breedte van het Romaanse schip was dus kennelijk

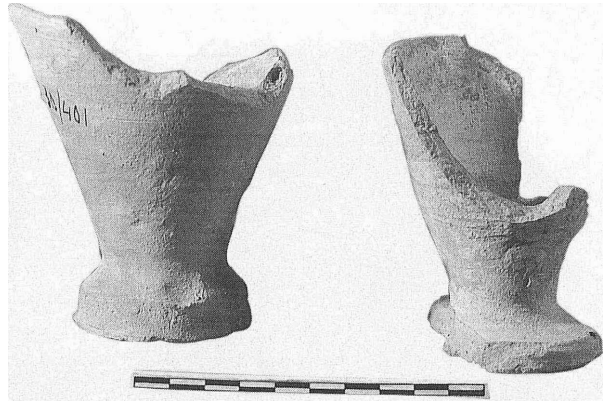
Maarssen: restant van de tufstenen fundering (zichtbaar geheel onderaan in de hoek) in de Nederlands-hervormde kerk.

gelijk aan die van het huidige, maar over de lengte kan niets worden gezegd. Opvallend was dat de noordmuur van het gotische kerkgebouw een grote verticale scheur vertoonde op de plaats, waar het Romaanse fundament ophield. Waar de extra stevigheid van dit fundament ontbrak was kennelijk verzakking opgetreden!

Maarssen: losse vondsten en tndingen

1. De Historische Kring Maarssen meldde in 1977 de vondst, gedaan ca 1947, van enkele Romeinse aardewerkscherven in de buurt van de oude boerderij Oostwaard. Helaas kon niet worden nagegaan, of deze scherven afkomstig waren uit Utrechts stadsvuil, of dat zij echt wijzen op bewoning in de Romeinse tijd ter plaatse.
2. In 1972 meldde mw. A. van der Meer, te Maarssen, de vondst, ruim 20 jaar geleden, van een mogelijk antieke gemme. Bij nader beschouwing bleek de steen echter duidelijk een kopie te zijn. Daar hij werd gevonden op een terrein, waar in de 17de/18de eeuw een landhuis heeft gestaan, is het mogelijk, dat hij heeft behoord tot een antiquiteitenverzameling, die in dat huis was ondergebracht.
3. Leden van de Historische Kring Maarssen verrichtten in 1973 onderzoek op de plaats van een afgebroken boerderij aan de Maarssenbroekse Dijk. Vastgesteld kon worden, dat het gebouw had gestaan op een kunstmatige verhoging. Blijkens de overvloedige aardewerkvondsten moet deze zijn opgeworpen in de 13de of 14de eeuw.

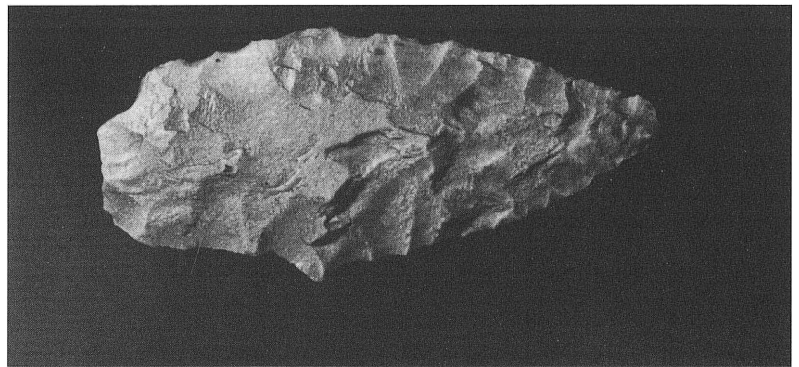
*Maarsse - Oud-Zuilen:
aarden bekertjes.
Datering onzeker.*

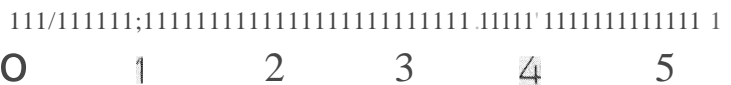
4. De heer H. Wissink, te Oud-Zuilen, meldde in 1973 de vondst van veel aardewerk bij de voormalige Panoven aan de Dorpsstraat te Oud-Zuilen. Daaronder bevond zich een groot aantal omgekeerd-conische bekertjes op ronde standvoet. Hun functie (industrieel?) en datering zijn onzeker. De vondst werd gerapporteerd in het Utrechts Nieuwsblad van 27-2-1973.

5. In 1977 meldde de heer Langelaan, te Maarsse, dat hij oude fundamente had waargenomen bij de restauratie van enkele oude pandjes achter de huizen aan de Herengracht. Een verkenning leverde geen nadere gegevens op.

6. Tijdens werkzaamheden in verband met de aanleg van de noordelijke randweg Utrecht zijn in 1979 door leden van de AWN, afdeling Utrecht, uitgebreide verkenningen gedaan. Op het terrein van de afgebroken Mariahoeve werd het restant van een middeleeuwse (?) kelder ontdekt. Verder waren de resultaten, archeologisch gezien, nogal mager. Wel werden uit afzettinglagen van de Vecht enkele Pingsdorf-scherven (11de/12de eeuw) geborgen. Hier en daar kwam nog wat later materiaal te voorschijn. Veel moeite is gedaan, met name door de heer Th.G. van Dijk, te Utrecht, om de tijdens de werkzaamheden zichtbaar wordende profielen nauwkeurig in te tekenen. Hij rapporteerde erover in het Jaarverslag AWN, afdeling Utrecht, 1979.

*Maartensdijk:
neolithische vuurstenen
pijlsplits.*

Maartensdijk: losse vondsten en meldingen

1. Tijdens het bewerken van zijn groentetuin aan de Nachtegaallaan vond de heer L. Tomsen, te Maartensdijk, in 1977 een neolithische vuurstenen pijlspits.

2. In 1973 meldde de heer Van Barneveld, te Westbroek, de vondst, gedaan in 1972, van een 15de-eeuwse stenen gietvorm voor insignes. Het voorwerp is afkomstig uit een bouwputje in Westbroek.

Het werd aangekocht door de heer Van Beuningen, destijds te Langbroek.

3. In de jaren 1972-1979 waren twee jongens uit Maartensdijk, Jan Kolen en Eelco Rensink, zeer actief op archeologisch gebied. Overal in hun omgeving hebben zij vondsten gedaan, die zij ter determinatie aan de provinciaal archeoloog meldden. Deze worden hier beschreven in chronologische volgorde naar vondstjaar.

1972

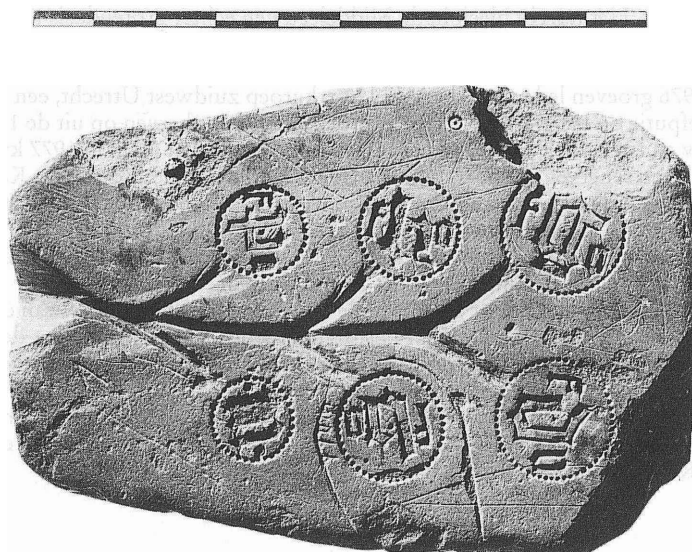
- aardewerkscherven uit ca 1300 en later;
- een stenen gietvorm voor een insigne, ca 15de eeuw

1973-1975

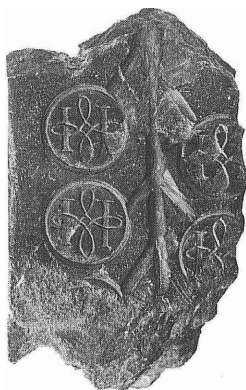
- een vuurstenen bijltje, neolithisch, en een middeleeuwse vuurslag; oppervlaktevondsten van een akker;
- middeleeuws materiaal, waarschijnlijk van Utrechts fabrikaat, afkomstig uit een kuil: scherven, baksteenpuin, een medaillon van zachte steen met het symbool van de evangelist Marcus (een gevleugelde leeuw) en een aantal fragmenten van pijpaarden beeldjes;
- een leistenen gietvorm voor insignes, ongeveer 16de eeuw; oppervlaktevondst van een akker.

1976

- veel vuursteenmateriaal, merendeels onbewerkt, maar enkele afslagen en in ieder geval één waarschijnlijk mesolithisch pijlspitsje.

*Maartensdijk -
Westbroek:
middeleeuwse stenen
gietvorm voor tinnen
speldjes.*

*Maartensdijk:
middeleeuwse stenen
gietsvorm voor tinnen
ofloden insigne.*

1977

- middeleeuws aardewerk van twee verschillende vindplaatsen; op één van deze vindplaatsen werd ook een bodemscherf van een Romeins terra sigillata bord aangetroffen, ook hier waarschijnlijk afkomstig uit Utrechts huisvuil.

1978

- enige vuurstenen werktuigen, waaronder een schrabber en twee pijlspitsen, mesolithisch; afkomstig van enkele vlak bij elkaar gelegen terreinen ten zuiden van het dorp;
- een middeleeuws aarden deksel (13de/14de eeuw).

1979

- fragmenten van pijpvaardens beeldjes (15de eeuw) en van een pijpvaardens fluitje (17de eeuw?).

Mijdrecht: verkenningen

Samen met M. Pakter, te Mijdrecht, voerde de provinciaal archeoloog in 1977 verkenningen uit naar de plaats van het voormalige middeleeuwse kasteel Mijdrecht. De plaats werd niet gevonden. Gevreesd moet worden, dat eventuele resten van het kasteel bij de uitbreiding van Mijdrecht in oostelijke richting zijn verdwenen.

Nieuwegein: Kerkveld

In 1972 en 1973 determineerden en beschreven de heer R.J. Ooyevaar, te IJsselstein, en de provinciaal archeoloog een hoeveelheid vondsten uit Jutphaas. Het betrof aardewerk en ander materiaal uit de IJzertijd en de Romeinse tijd, dat enige jaren terug door de heer G. Doornbosch, te Jutphaas, was gevonden, voornamelijk in bouwputten en wegcunetten ten zuiden van het Kerkveld. Leden van de AWN, afdeling Utrecht, voerden in 1973 een proefonderzoek uit op een braak liggend terrein ten westen van het Kerkveld. Ook aan deze kant werden namelijk nederzettingssporen uit de IJzertijd/Romeinse tijd verwacht. Het terrein bleek in de Middeleeuwen echter grotendeels te zijn vergraven, zodat van eventuele vroegere sporen bijna niets werd teruggevonden. Wel werd enig inheems en Romeins vondstmateriaal verzameld. In 1976 groeven leden van de AWN, werkgroep zuidwest Utrecht, een klein proefputje op het Kerkveld. Het leverde aardewerkscherven op uit de 14de eeuw later. Ook bij rioleringswerkzaamheden op het plein in 1977 kwamen geen scherven te voorschijn, die ouder waren dan de 13de eeuw. Kennelijk heeft de nederzetting, die in de zestiger jaren ten zuiden van het Kerkveld door G. Doornbosch was ontdekt, zich niet tot hier uitgestrekt. Materiaal uit de IJzertijd en Romeinse tijd werd wél gevonden bij de afbraak van de Anna van Rijnhuisjes op het zuidelijke gedeelte van het plein in 1979. Het werd verzameld door leden van de archeologische werkgroep van de Historische kring Nieuwegein. Hieruit moet worden opgemaakt, dat de noordgrens van de bovengenoemde nederzetting dwars over het Kerkveld moet hebben gelopen, en wel direct ten noorden van het terrein van de voormalige Anna van Rijnhuisjes. Deze conclusie wordt ook bevestigd door het negatieve resultaat van een proefputje in de tuin van het iets noordelijker aan het Kerkveld gelegen Elizabethshofje.

Nieuwegein: Nedereind

In 1973 werd een uitgestrekte vindplaats van inheems en Romeins materiaal ontdekt in de polder Nedereind bij Jutphaas. Deze werd gedetailleerd verkend door leden van de AWN, afdeling Utrecht. Omdat het terrein geheel voor bebouwing was bestemd, werden de mogelijkheden onderzocht voor een voorafgaand onderzoek. In 1974 kon inderdaad een kleinschalige opgraving worden uitgevoerd, in 1976 gevolgd door een tweede campagne. Daarbij werd onder meer een ongeveer oost-west verlopende rivierbedding aangesneden, waarvan de vulling veel inheems en Romeins scherfmateriaal bevatte. Leden van de AWN, afdeling Utrecht, hebben in de tweede helft van 1974, met toestemming van de gemeente Nieuwegein en de provinciaal archeoloog, nog een aansluitend gedeelte van de bedding onderzocht en daaruit stratigrafisch vondsten verzameld. Tijdens het graven van een singel verder naar het oosten in 1975 werden door hen in dezelfde bedding ook nog inheemse en Romeinse vondsten gedaan. Verder werden door de heer L. Hamerslag, te Nieuwegein, in 1974 vondsten opgeraapt in de omgeving van het opgravings-terrein. Daaronder bevond zich een bodem van een Romeins terra sigillata-kommetje Drag. 27 met het stempel FELICIS, van de pottenbakker Felix, die in het derde kwart van de 1ste eeuw na Chr. werkzaam was in Zuid-Gallië.

Literatuur

C.A. Kalee, 'Terra sigillata uit Nieuwegein', *Westerheem* XXVII (1978) 24-25
W.J. van Tent, 'A Native Settlement at Jutphaas, Municipality of Nieuwegein', *Berichten ROB* 28 (1978) 199-239

Nieuwegein: De Batau

Een verkenning door leden van de AWN, werkgroep zuidwest Utrecht, bracht in 1976 een nieuwe vindplaats van aardewerk uit de IJzertijd en de Romeinse tijd aan het licht. Deze bevond zich in het noordelijke gedeelte van het uitbreidingsplan De Batall. Met toestemming van de gemeente Nieuwegein en de provinciaal archeoloog werd hier door de werkgroep een onderzoek ingesteld, dat tot na 1979 heeft geduurd.

Een eerste proefonderzoek in 1976 bracht veel grondsporen aan het licht, waaronder ook duidelijke paalkuilen. Het vondstmateriaal was overvloedig en bestond overwegend uit Romeins import-aardewerk uit de 2de en het begin van de 3de eeuw na Chr.

In 1977 werd een huisplattegrond uit de Romeinse tijd aangesneden. Het gebouw lag evenwijdig aan een - nu opgevulde - ongeveer zuidwest-noord-oost verlopende rivierbedding. Het had een zeer regelmatige vorm. Het werd door twee tegenover elkaar liggende ingangen in de lange zijden in twee bijna gelijke delen gescheiden. Het meest zuidwestelijke daarvan had een tweeschepige constructie, het meest noordoostelijke deel was drieschepig. Helaas was de noordoostzijde van het gebouw bij het graven van een moderne sloot grotendeels vernield, zodat de constructie hier niet precies kan worden nagegaan. De wanden bestonden uit vlechtwerk. Enkele zwaardere palen, die direct tegen de buitenkant van de wand aanstonden, hebben waarschijnlijk een functie gehad bij de opvang van het dak. Het geheel werd omgeven door een tamelijk brede greppel.

Romeinse huisplattegronden met een deels twee-, deels drieschepige constructie zijn op meer plaatsen in het rivierengebied ontdekt, bij voorbeeld bij Druten en Ewijk in de Betuwe. In het Kromme Rijngebied waren zij echter voor 1977 niet bekend. Merkwaardig is, dat ze in 1977 op twee plaatsen tegelijk aan het licht kwamen: niet alleen in Nieuwegein, maar ook in Wijk bij Duurstede. Behalve de huisplattegrond werden in 1977 en de daarop volgende jaren vele

*Nieuwegein -
De Batau: reconstructie
van de Romeinse
boerderij. Maquette.
van R. J. Ooyevaar.*

andere nederzettingssporen aangetroffen. Opvallend was een aantal dicht bij elkaar liggende slootjes, die vlak bij en evenwijdig aan de bedding liepen, waaraan de nederzetting was gelegen. In deze bedding kwamen in 1979 palen aan het licht, die kennelijk een steiger hebben gevormd. De dagelijkse leiding van het onderzoek was in handen van de al genoemde heer Ooyevaar.

Nieuwegein: Het Gein

Op verzoek van de gemeente Nieuwegein werd in 1975 een begin gemaakt met een proefonderzoek op een terrein, waar naar alle waarschijnlijkheid in de 13de eeuw de stad Het Gein en later een middeleeuws klooster heeft gelegen. Doel van het onderzoek was na te gaan of er inderdaad middeleeuwse sporen aanwezig waren. De resultaten zouden bepalend zijn voor de functie van het terrein binnen de recreatieve bestemming voor het gehele gebied ten oosten van de Doorslag.

In december 1975 werd het terrein eerst uitgebreid verkend. Er werden ook op verschillende plaatsen boringen gezet. Het eigenlijke onderzoek vond plaats in januari en februari 1976 en werd uitgevoerd door leden van de AWN, werkgroep zuidwest Utrecht. Er werden delen van een middeleeuwse fundering aangetroffen, die waarschijnlijk hebben behoord tot (één van de

bijgebouwen van) het klooster, dat hier moet hebben gestaan. Ook werden grondsporen waargenomen, waarvan de oudste teruggaan tot de 13de eeuw. Het vondstmateriaal dateert voornamelijk uit de 13de en de 15de/16de eeuw.

Literatuur

R.J. Ooyevaar, 'Onderzoek naar de historische gegevens van het Gein en het aldaar gelegen klooster Nazareth', *Westerheem* XIX (1970) 213-219

Nieuwegein: losse vondsten en meldingen

1. In 1946 of 1947 werd bij werkzaamheden aan de haven van scheepswerf De Liesbosch, direct ten oosten van het Merwedekanaal, een bronzen zwaard opgebaggerd. Lange tijd bleef het onopgemerkt, maar in 1969 werd de vondst ter kennis gebracht van drs. H. Sarfatij, provinciaal archeoloog van Zuid-Holland, en tenslotte gepubliceerd. Het zwaard is 42,3 centimeter lang, zijn grootste breedte is 12,9 centimeter. Op grond van verschillende kenmerken, onder andere de botheid van de beide snijkanten, moet worden aangenomen dat het uitsluitend voor ceremonieel gebruik heeft gediend. Datering: midden-Bronstijd.

Literatuur

J.-J. Butler and H. Sarfatij, Another bronze ceremonial sword by the Plougrescant-Ommerschans smith, *Berichten ROB* 20-21 (1970-1971) 301-309

2. In pas aangelegde sloten ten noorden van de Overeindse Weg te Jutphaas werden in 1973 Romeinse en middeleeuwse aardewerkscherven ontdekt door de heer G. van den Beemt (ROB). In de slootwanden was een duidelijke cultuurlaag te zien.

3. De al genoemde heer Doornbosch vond in 1975 scherven van inheems en Romeins aardewerk bij het graven van een leidingsleuf tussen de Randdijk en de IJsselsteinseweg. Het is overigens onzeker of zij in situ lagen.

4. Waar het cunet van de S15 de Lange Laan in de polder Oudegein kruist vond de heer Hamerslag in 1975 in uitgeworpen grond een bodemscherf van een Romeins terra sigillata-bord. Ook hier bestaat de mogelijkheid, dat de vondst afkomstig is uit van elders aangevoerde grond.

5. De heer L. Hamerslag meldde in 1978 de vondst van een glazen La Tène-ringetje uit de late IJzertijd. Het is afkomstig van een terrein ten noorden van de Randdijk.

Literatuur

L. Hamerslag, 'Een glazen La Tène-ringetje uit Nieuwegein', *Westerheem* XXVII (1978) 80

6. De heer Ooyevaar verzamelde in 1973 enig vroeg-middeleeuws scherfmateriaal (7de/8ste eeuw) op een terrein direct ten noorden van het fort Jutphaas.

7. In een sleuf, gegraven voor de aanleg van een gasleiding langs de Mendes da Costalaan in Jutphaas, vond G. Doornbosch in 1973 enig middeleeuws aardewerk. In de wanden van de sleuf was ook de insteek van een brede greppel zichtbaar. De in de vulling daarvan gevonden scherven dateren uit de 12de eeuw.

8. In 1975 werden door leden van de AWN, werkgroep zuidwest Utrecht, boringen uitgevoerd op het terrein van de voormalige ridderhofstad Vrone-

stein. Vaste fundamenteën werden niet aangetroffen, wel enig los puin. Tijdens waarnemingen bij het bouwrijp maken van het terrein in 1977 bleek eveneens, dat er van funderingen niets meer over was. Wel werden ingravingen waargenomen, waaronder waarschijnlijk enkele uitbraaksleuven. Hoewel het kasteel een vroege stichting was (heren van Vronestein worden al in 1303 genoemd), reikte het gevonden scherfmateriaal nauwelijks verder terug dan de 18de eeuw.

9. In 1976 meldde de heer Ooyevaar, dat leden van de AWN, werkgroep zuidwest Utrecht, niet ver van de plaats van het voormalige middeleeuwse versterkte huis Rijnestein een baksteenfundering hadden ontdekt. Blijkens het erbij gevonden aardewerk dateert deze uit de 14de/15de eeuw.

10. Op verzoek van de provinciaal archeoloog voerden leden van de AWN, werkgroep zuidwest Utrecht, in 1976 een booronderzoek uit op de plaats van het voormalige middeleeuwse kasteel Rijpickerwaard. Dit onderzoek wees uit, dat er waarschijnlijk nog oude fundamenteën in de bodem aanwezig zijn.

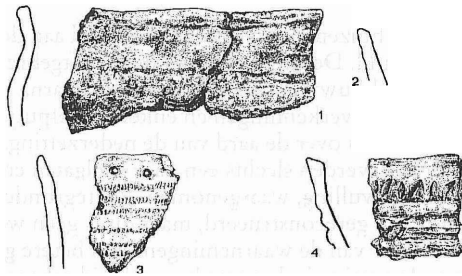
Rhenen: grafheuvels

Door de speurzin van mw. eh. H. Delfin, te Elst (Utrecht), is in de bossen op de zuidelijke helling van de Utrechtse Heuvelrug een groot aantal mogelijke grafheuvels (her)ontdekt. Wel waren sommigen ervan in de 19de eeuw reeds waargenomen, maar deze waarnemingen zijn eigenlijk nooit goed gedocumenteerd. Alle heuvels, zowel de oude als de nieuwe, zijn in 1970 en 1971 verkend en gekarteerd.

In totaal gaat het om één langwerpige en ruim 20 ronde heuvels. De langwerpige heuvel is ca 45 m lang, 10 m breed en ruim 1 m hoog. Zijn lengte is ongeveer oost-west gericht. De diameters van de ronde heuvels variëren tussen 9 en 20 m (in driekwart van de gevallen tussen 13 en 19 m), hun hoogtes tussen een paar decimeter en circa 1,25 m. Als wij de al bekende heuvels in de beschouwing betrekken, kunnen wij over de ligging het volgende zeggen. Het lijkt, alsof de heuvels zich in drie groepen scheiden, en wel van west naar oost: één op de zuidelijke helling van de Elsterberg (bij deze groep behoort de langwerpige heuvel), een tweede op de zuidelijke hel-

Rhenen: prehistorische grafheuvel.

*Rhenen: aardewerk uit diverse grafheuvels.
1. Ijzertijd.
2-4. Laat-neolithisch/
vroeg Bronstijd.
Schaal 1:4.*

ling van de Sparreboomsche Berg en een derde - met over het algemeen wat forsere heuvels - op de westelijke helling van de Lijster Eng. Het is overigens niet zeker, of dit beeld de oorspronkelijke spreiding goed weergeeft, daar sommige bospercelen zich door hun dichte ondergroei niet lenen voor een nauwkeurige verkenning. Wel kan met vrij grote zekerheid gezegd worden, dat de heuvels de hoogste punten in hun omgeving schijnen te midden: slechts enkele liggen er vlak onder, de meeste werden verder heuvelafwaarts aangetroffen, tot ongeveer de 25 meter hoogtelijn. In het op deze hoogte beginnende bouwland zullen de sporen van eventuele heuvels wel volledig zijn uitgewist. Er zijn overigens flauwe aanwijzingen, bijv. ronde, lichte plekken in akkerland, dat ook hier nog enkele heuvels zijn geweest.

Tijdens een werkkamp van de AWN in 1971 werden enige heuvels van de groep op de zuidhelling van de Elsterberg door middel van kleine proef-sleufjes onderzocht. Alle aangesneden heuvels, ook de langwerpige, bleken door mensenhanden te zijn opgeworpen. In een ronde heuvel werd duidelijk een randstructuur, een greppel, waargenomen. De meeste heuvellichamen leverden ook wat aardewerkscherven op, zowel laat-neolithisch/ vroeg Bronstijd als Ijzertijd.

De niet-onderzochte heuvels kunnen natuurlijk niet met zekerheid tot grafheuvels bestempeld worden. Bij de meeste kan dit echter wel met vrij grote waarschijnlijkheid, niet alleen vanwege hun gelijkenis met werkelijke grafheuvels, maar ook om twee andere redenen.

In de eerste plaats heeft de Utrechtse Heuvelrug in dit gebied weinig micro-reliëf, zodat de door mw. Delfin opgespoorde heuvels, op enkele onduidelijke uitzonderingen na, tamelijk abrupt uit de effen verlopende hellingen oprijzen. Zij maken niet de indruk natuurlijk gevormde stuifheuvels te zijn. In de tweede plaats blijken vele van de heuvels kennelijk zo naar grafheuvel te 'ruiken' dat zij al aandacht hebben getrokken van -helaas onbekende- schatgravers: depressies in het oppervlak, dikwijls in of nabij het centrum, wijzen erop dat zij vroeger al eens 'onderzocht' zijn. In het centrum van een der heuvels, die in niets afwijkt van de meeste andere, was een dergelijke, kennelijk vrij recente, schatgraverskuil nog in volle glorie aanwezig. In een van de wanden van de kuil trof de samensteller van deze kroniek een aantal Bronstijdscherven aan, Hilversum-Drakenstein aardewerk, alle behorend tot een en dezelfde pot. Deze gegevens zijn niet genoeg om te bewijzen dat alle gekarteerde heuvels inderdaad grafheuvels zijn. Zij vormen echter wel een sterke aanwijzing daartoe.

In de jaren na 1971 zijn van tijd tot tijd nog meer mogelijke grafheuvels verkend en gekarteerd, onder meer een elftal heuvels in het Remmersteinse Bos.

Literatuur

WJ de Boone, 'Oude vondstberichten - Rhenen', *Westerheem* XIII (1964) 64-68

G.C.J.M. Hollanders en Th. G. Van Dijk, 'Algemeen verslag A.W.N.-studie en werkkamp 1971', *Westerheem* XX (1971) 237-242

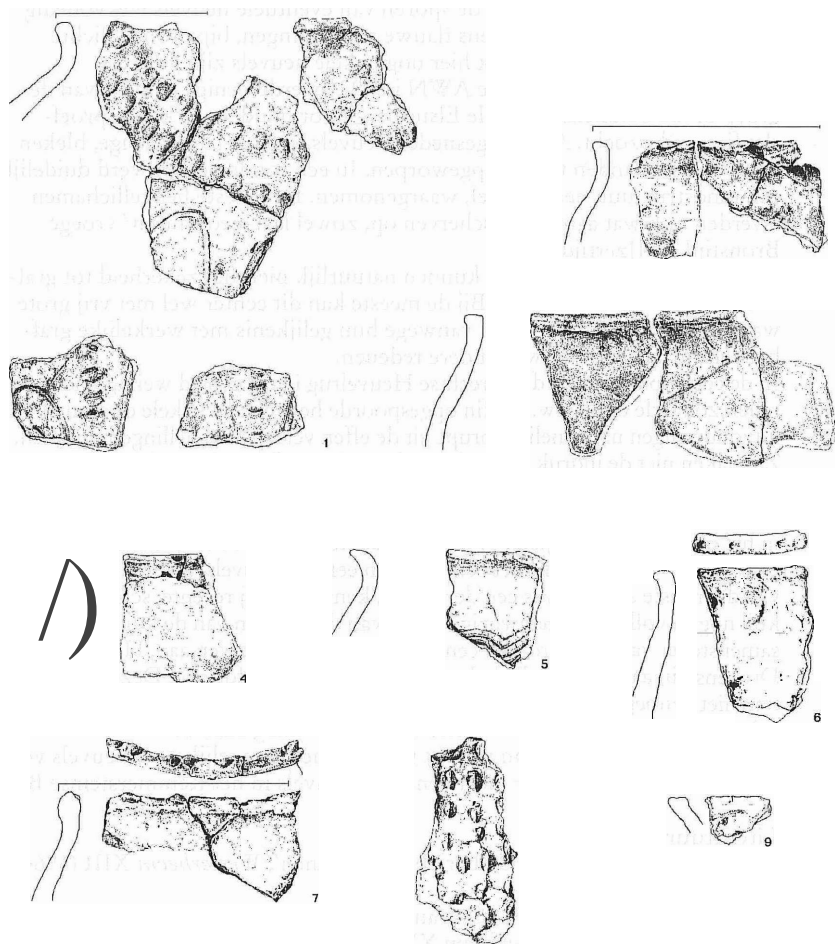
W.J. van Tent, 'Amerongen/Rhenen', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 152-153

Rhenen: Elst- Christinastraat

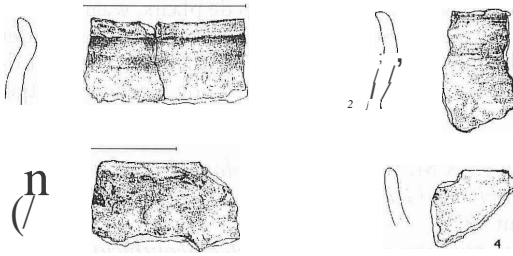
Toen in 1971 een aantal huizenblokken werd gebouwd aan de Christinastraat, ontdekte mw. Ch.H. Delfin de resten van een uitgebreide IJzertijd-nederzetting. Tijdens de bouwwerkzaamheden werd daarna geprobeerd door middel van frequente verkenningen en enkele proefputjes zo veel mogelijk te weten te komen over de aard van de nederzetting.

Van de nederzetting zelf werden slechts een paar paalgaten en kuilen, sommige met houtskoolrijke vulling, waargenomen. Plattegronden van gebouwen konden niet worden gereconstrueerd, maar dit is geen wonder, gezien het fragmemaire karakter van de waarnemingen. Een betere graadmeter voor het belang van de nederzetting is de grote hoeveelheid scherven (ruim 700 stuks), die werd verzameld. De verspreiding van de scherven bestrijkt bijna de gehele nieuwbouw aan weerszijden van de Christinastraat, behalve misschien het meest oostelijke deel. Wij mogen aannemen dat de uitbreiding van de nederzetting minstens met dit verspreidingsbeeld samenvalt.

Alle vondsten zijn te dateren in de IJzertijd. Het aardewerk is handgevormd en bijna altijd tamelijk dikwandig. De magering bestaat uit zand, dat meestal fijn, slechts een enkele keer iets grover is. Het oppervlak is inde meeste

Rhenen -Elst-
Christinastraat:
handgevormd aardewerk
uit de IJzertijd.
Schaal 1:4.

*Rhenen - Achterberg:
handgevormd
aardewerk. Datering
2de-3de eeuw na Chr.
Schaal 1:4.*

gevallen ruw, al komen opzettelijke ruwing of besmijting niet vaak voor. Polijsting is relatief zeldzaam, versiering eveneens. De versieringselementen die voorkomen zijn: Kammstrich, groeven, golflijnen, vingernagelindrukken en opgeknepen lijsten. Randversiering is veel minder uitzonderlijk. Wel opvallend zijn de scherven van een engmondige, buikige pot met een versiering van vingernagelindrukken en golflijnen. Helaas kunnen vorm en versiering van deze pot niet in hun geheel worden gereconstrueerd. Van de andere vondsten zijn vermeldenswaard: een aarden spinklosje en drie fragmenten van blauwe glazen armbanden uit de La Tène periode.

Rhenen: Achterberg

Bij de aanleg van een nieuwe weg in de dorpskom van Achterberg kwamen op twee plaatsen aardewerkscherven aan het licht. Zij werden door mw. Ch.H. Delfin verzameld.

Tegenover de kerk vond zij in een dwarsleufje voor de riolering drie wand-scherven van handgevormd aardewerk. Een ervan is met kwartsgruis gemagerd (Bronstijd?), de twee andere met zand, de laatste draagt een versiering met vingertopindrukken op de schouder (IJzertijd of Romeins).

Ongeveer 200 meter naar het oosten kwamen uit de wand van het wegcunet, op ca 30 tot 40 cm beneden het maaiveld, nog meer scherven van handgevormd aardewerk te voorschijn. Het baksel is met zand gemagerd. De wand-scherven zijn bijna alle besmeten, de randscherven gepolijst, op een na die tot bijna op de rand besmeten is. Een datering in de 2de of 3de eeuw na Chr. is waarschijnlijk.

Op de storthopen langs het cunet verzamelde mw. Delfin nog wat losse scherven. Daaronder bevond zich ook wat draaischijfaardewerk, waarschijnlijk middeleeuws. Een randscherfje zou Karolingisch kunnen zijn. Grondsporen werden nergens waargenomen.

Rhenen: Kwintelooyen - verkenningen

In 1975 werd voor het eerst melding gemaakt van de vondst van een mogelijk paleolithisch artefact in de zandgroeve Kwintelooyen, ten zuiden van de Cuneraweg. In de daarop volgende jaren werden opnieuw dergelijke vondsten gemeld, met name door de heren C.J.H. Franssen, te Bennekom, en A.M. Wouters, te Lent (Gld). Ze waren niet afkomstig alleen uit Kwintelooyen, maar ook uit de groeves Leccius de Ridder en Vogelenzang, ten oosten van Rhenen. Dit was in 1978 aanleiding voor het BAI van de R.U.G. om een nieuwe, zeer uitvoerige verkenning uit te voeren in deze groeves. De provinciaal archeoloog verleende daarbij alle mogelijke medewerking. Er werd een grote hoeveelheid vuursteen verzameld, waaronder onmiskenbaar paleolithische artefacten. Op grond van dit resultaat besloot de heer D. Stappert, die namens het BAI de leiding van dit onderzoek had, in 1979 tot een

opgraving in de groeve Kwintelooyen, op de plaats, waar een ongestoord profiel aanwezig was. Het resultaat was positief. Ook zijn vondsten gemaakt in de kennis van de chronologie van de lagen, waaruit de artefacten afkomstig zijn. Het onderzoek zou na 1979 nog worden voortgezet.

Literatuur

- C.J.H. Franssen en A.M. Wouters, *Archeologisch onderzoek van de stuwwallen in de provincies Gelderland en Utrecht*, Archeologische Berichten 1, Bennekom/Lent 1977
- , *Beknopt voorlopig rapport over het Oud-Paleolithicum in Nederland 1. Gelderse en Utrechtse stuwwallen*, Archeologische Berichten 4, Bennekom/Lent 1978
- , 'Kort bericht over een recent gevonden skelet van de bosolifant in relatie met het Midden-Acheuléen', *Westerheem* XXVII (1978) 13-19
- , 'Recente vondst van een Midden-Acheuléen vuistbijl', *Westerheem* XXVII (1978) 67-69
- , *Monografie over het Oud-Paleolithicum in de Nederlandse stuwwallen 1. Oud-Acheuléen, Vroeg-Acheuléen*, Archeologische Berichten 6, Bennekom/Lent 1979
- G.H.J. Ruegg and J.G. Zandstra (eds.), 'Geology and Archeology of Pleistocene Deposits in the Ice- pushed Ridge near Rhenen and Veenendaal', *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 35 (1981) nr. 217, 163-268
- D. Stapert en W.J. van Tent, 'Rhenen (gemeente Rhenen)', *Nieuwsbulletin KNOB* 78 (1979), 89

Rhenen - Remmerden:
hand gevormd op de
afkomstig uit een kuil.

Rhenen: Remmerden

Tijdens de uitbreiding van het industrieterrein te Remmerden werden in de jaren 1975, 1977 en 1978 waarnemingen uitgevoerd in bouwputten en weg-cunetten.

In 1975 kwam in het cunet van de weg parallel aan de Rijksstraatweg veel aardewerk uit de IJzertijd te voorschijn. Ook werd een ijzeren mesje gevonden, waarschijnlijk eveneens uit de IJzertijd. Elders op het terrein werden een paalgat en enkele andere ingravingen waargenomen. Daarbij werden enige scherven uit de Bronstijd opgehaald.

In 1977 werden in een bouwput in de zuidwesthoek van het terrein een paar kuilen opgemerkt, die wat aardewerk uit de IJzertijd opleverden. Erg intensief schijnt de bewoning hier overigens niet te zijn geweest. In een bouwput ongeveer 200 m ten noordwesten van de vorige kwamen twee langwerpige kuilen aan het licht. Zij bevatten veel handgevoerd aardewerk. Daar in één van de kuilen ook een scherf van een Romeins voorraadvat (dolium) werd gevonden, moet waarschijnlijk worden geacht, dat het van het complex uit de Romeinse tijd stamt. Ondertussen een andere kuil werd een bijna complete potje van handgevoerd aardewerk aangetroffen. In een derde bouwput, ca 100 m ten oosten van de eerste, werd aardewerk uit de IJzertijd gevonden en werden enkele grondsporen gezien. In deze bouwput werden ook in 1978 vondsten gedaan, waaronder veel aardewerk uit de IJzertijd, één scherf, die laat-Romeins of Merovingisch gedateerd moet worden en enig later-middeleeuws materiaal.

In 1978 werd door leden van de AWN op een strook grond ten oosten van laatstgenoemde bouwput een proefputje gegraven. Naast het gewone IJzertijd-materiaal kwamen daaruit scherven van neolithisch trechterbeker-aardewerk te voorschijn. Het betreft fragmenten van tenminste twee voorraadsbekers, fase Drouwen A-D (determinatie JA. Bakker, IPP). Eén ervan kon in tekening worden gereconstrueerd. Remmerden is daarmee de zuidelijkste vindplaats van dit type aardewerk, die tot nog toe bekend is.

Rhenen: losse vondsten en meldingen

1. Op de hellingen van de Donderberg, ten westen van Rhenen, heeft de heer A. Radstaak, toen nog woonachtig te Rhenen, enige scherven gevonden.

Inheems, handgevormd:

1 randscherf met s-vormig profiel, afgeronde rand, fijne (organische?) magering en glad oppervlak; een wandscherf, fijn-zandig gemagerd, gepolijst, met een versiering van brede richels waarop kleine, schots en scheef staande groefjes zijn aangebracht. Datering: waarschijnlijk 2de/3de eeuw na C.

Romeinse import:

enkele scherven van gevernist en ruwwandig draaischijfaardewerk, waaronder een van een geverniste jachtbeker, bruin-rood op wit; datering: ca 2de eeuw na Chr.

Later aardewerk:

een randscherf van hard, grijs draaischijfaardewerk, violet op de breuk, met omgeslagen, puntig uitlopende rand; datering: Karolingisch.

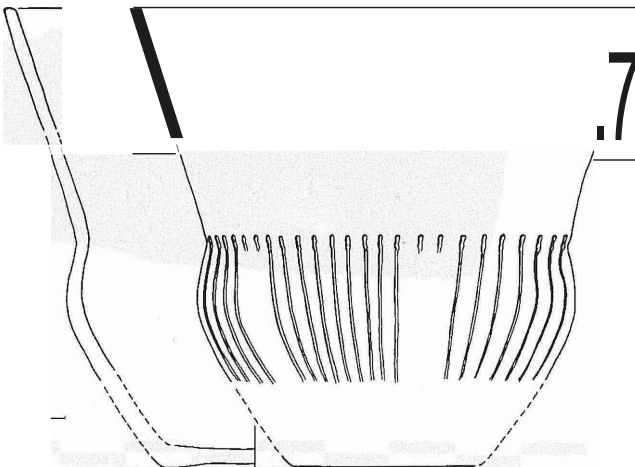
Literatuur

W.J. van Tent, 'Rhenen', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 154

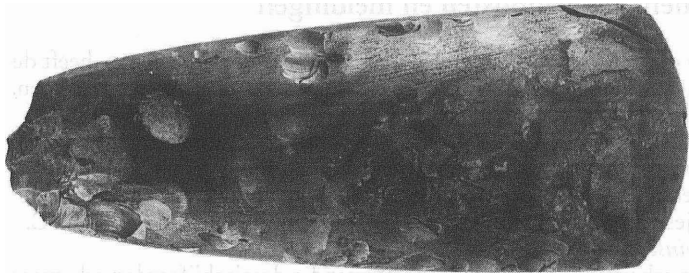
2. Tijdens het eerder genoemde werkkamp van de AWN in 1971 werd ook een gedetailleerde hoogtemeting uitgevoerd van het halfronde aardewerk op de Heimenberg, waarschijnlijk een (vroeg?) middeleeuwse burcht. In verband daarmee werd een bezoek gebracht aan de heer J.G. Veenhof, boswachter van het gebied. Hij bleek een aantal scherven in bezit te hebben, afkomstig van het binnenterrein van het aardwerk. Hieronder bevond zich een fragment van een bolle bodem, vermoedelijk Karolingisch.

3. Aan de noordoever van de Rijn werden bij lage waterstand door mw. Ch.H. Delfin, destijds te E1st (Utrecht), in de rivier uitstekende houtconstructies gezien. Helaas bleven zij slechts kort zichtbaar, zodat zij niet nader konden worden verkend. Mogelijk zijn het oude kribben.

4. Met financiële steun van de provincie Utrecht kon in 1973 een complete, met touwindrukken versierde neolithische klokbeaker voor het provinciaal depot worden aangekocht. Hij was in 1961 op de Grebbeberg gevonden.

Rhenen- Remmerden: neolithische trechterbeker. Schaal 1:4.

*Rhenen: neolithische
vuurstenen bijl, gevon-
den door A.A. Bonnema.*

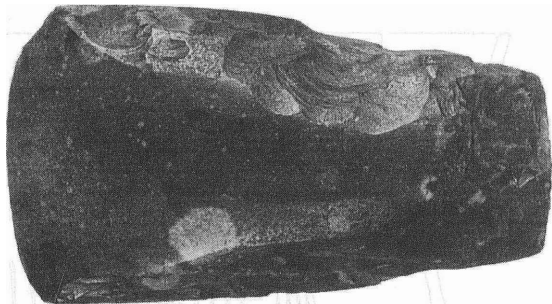

5. In 1975 raapte mevrouw eh.H. Delfin, een neolithisch vuurstenen artefact op van een bospad op de Laarschenberg. Het betreft de helft van een 'tablet' - het bovenstuk van een kernsteen - die secundair tot krabber is verwerkt.

6. In 1977 werd bij het aardappelrooien door de heer A.A. Bonnema, te Rhenen, een neolithische vuurstenen bijl gevonden. De vindplaats is een akker, gelegen enkele honderden meters ten noorden van het industrieterrein Remmerden.

7. In 1976 werd op de Grebbeberg een klein neolithisch vuurstenen bijltje gevonden. De vondst werd in 1977 door de vinder, de heer L.A. van der Straten, te Rhenen, gemeld.

8. Op de bodem van een zandgat in de Buitenwaarden, tussen Rhenen en Eist (U), werd in 1975 op een diepte van 15 à 20 m een groot aantal horizontaalliggende boomstammen aangetroffen. Eén van de stammen is aan de oppervlakte gebracht. Het bleek een eik te zijn met een lengte, van de aanzet van de wortels tot het begin van de kruin, van minstens 17 m. De doorsnee van de stam was ca 0,75 m.

*Rhenen - Grebbeberg:
neolithisch vuurstenen
bijltje, gevonden door
IA. van der Straten.*

9. In 1975 werden in het Remmersteinsche Bos verschillende vindplaatsen ontdekt van aardewerk uit de Bronstijd en de IJzertijd. De hoeveelheden scherven varieerde van één enkele onder een omgevallen boom tot een handvol uit een vosseshol. Bovendien werden opnieuw twee mogelijke grafheuvels in deze omgeving gekarteerd.

10. Tijdens de werkzaamheden ten behoeve van nieuwbouw op de Donderberg werden door mevrouw Delfin, de provinciaal archeoloog en anderen in de jaren 1977-1979 op uitgebreide schaal waarnemingen verricht.

In 1977 werd bij het graven van het eerste wegCIIIlet in één van de wanden een grote ingraving zichtbaar, waarin zich scherven uit de Bronstijd bevonden. Ook verder op het terrein werden scherven van aardewerk aangetroffen, voornamelijk daterend uit de IJzertijd, echter niet zo veel, dat van een intensieve bewoning kan worden gesproken. In 1978 werd door leden van de AWN een kuil in een bouwput uitgegraven. Op een diepte van ca 1 m beneden het maaiveld werd daarin een grote hoeveelheid aardewerkscherven uit de IJzertijd aangetroffen, waaronder nogal wat versierd materiaal. In de rest van 1978 en in 1979 werden in bouwputten en wegcunetten nog sporadisch scherven gevonden. De meeste ervan dateerden uit de IJzertijd.

11. Mw. Delfin meldde in 1972 de vondst van een groot aantal aardewerkscherven uit de IJzertijd in een wegcunet bij de Koerheuvel. In 1973 werd hier opnieuw veel IJzertijd-aardewerk verzameld, nu in een wegcunet direct ten oosten van de Koerheuvel. Verder naar het oosten, in de nieuwbouwwijk Molenplan, werden, ondanks intensieve waarnemingen, nauwelijks vondsten gedaan. Indien de vondsten van IJzertijd-materiaal de aanwezigheid van een nederzetting aanduiden, lijkt het erop, dat de oostgrens daarvan direct ten oosten van de Koerheuvel moet hebben gelegen.

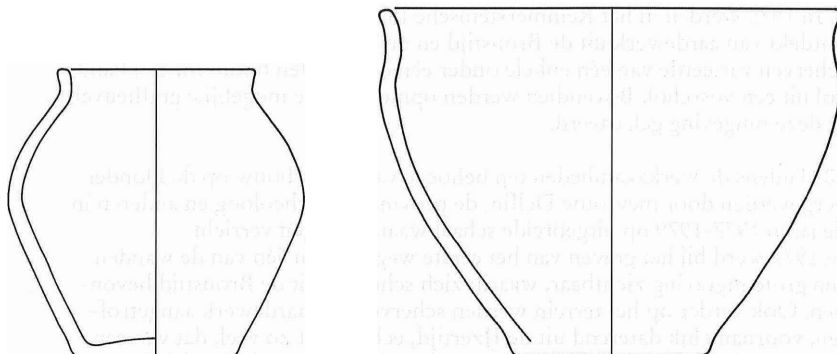
Als losse vondst kwam bij de verkenningen in het Molenplan een vuurstenen pijlspits uit het Neolithicum te voorschijn.

12. In 1973 en volgende jaren meldde mw. Delfin verscheidene vondsten uit de IJzertijd, die door haar te Elst (U) waren gedaan.

- Een ongeveer voor de helft bewaarde urn met oor, waarschijnlijk daterend uit de vroege IJzertijd, die al eerder op de Plantage was gevonden (1973).
- Aardewerkscherven, waaronder grote stukken, uit een bouwput aan de Verbindingsweg. Grondsporen werden niet waargenomen, ook niet in een proefsleufje, dat in mei 1973 door de provinciaal archeoloog naast de bouwput werd gegraven (1973).
- Aardewerkscherven uit een wegcunet in het verlengde van de Irenestraat, ten oosten van de Woudstraat. Daarbij werd ook nog een fragment van een La Tène-armband gevonden (1973).
- Nog een fragment van een La Tène-armband, oppervlaktevondst op de Plantage (1974).
- Aardewerkscherven, gevonden in de wand van een voederkuil. De scherven bleken zich te bevinden in een (afval-)kuil met een donkerbruine, humeus-zandige vulling (1979).

13. De heer S.M. van Ommeren, te Elst (U), meldde in 1974 de vondst van een handgevormde pot met een met vingertopindrukken versierde rand, te dateren in de IJzertijd. Hij was enige jaren geleden gevonden bij de bouw van een huis aan de Utrechtsestraatweg te Elst (U).

14. In mei 1978 werd door enige jongens uit Rhenen, bij het graven van een hut in het bos op de Lijstereng, op een diepte van ca 1 m beneden het maaiveld een aantal scherven gevonden. Deze konden worden samengesteld tot twee urnen, te dateren in de vroege IJzertijd. In de nabijheid van de scherven werden verder fragmentjes gecremeerd bot aangetroffen. Bij een verkenning bleek, dat de grond

Rhenen-Lijstereng:
Ijzertijd-urnen.
Schaal 1:4.

ter plaatse tot op vrij grote diepte was geroerd en nogal wat houtskoolspikkels bevatte. Bovendien werd duidelijk, dat de hut was gegraven in een vaag zichtbare verhoging. Het lijkt daarom waarschijnlijk, dat wij hier te maken hebben met één of meer grafmonumenten. Misschien hebben zij behoord tot een urnenveld. De vondst werd gemeld door mevrouw J. Brendel, destijds te Rhenen.

15. In 1975 meldde de heer Van Ommeren enige vondsten, die omstreeks 1950 bij werkzaamheden in de omgeving van de Cunerakerk waren gedaan, en die door hem worden bewaard. Het zijn de volgende.

- Scherven van een handgevormd, wijdmondig urtje, donkergrijs, gedeeltelijk gepolijst, waarschijnlijk daterend uit de IJzertijd.
- Een scherf van een dubbelconische pot met radstempelversiering, donkergrijs, op de draaischijf gevormd aardewerk, Merovingisch.
- Meerdere scherven van ruwwandige, emmervormige potten, op de draaischijf gevormd, Merovingisch.
- Scherven van middeleeuws steengoed.

De nederzetting, die hoorde bij het rijke vroeg-middeleeuwse grafveld, dat in 1951 aan de westzijde van de stad werd opgegraven, is nooit gevonden. De Merovingische vondsten, die boven worden vermeld, doen vermoeden, dat die nederzetting in de omgeving van de Cunerakerk - het oude centrum van Rhenen - moet worden gezocht.

Literatuur

J. Ypey, 'Das fränkische Gräberfeld zu Rhenen, provo Utrecht', *Berichten ROB* 23 (1973) 289-312

16. Eveneens in 1975 werd in de tuin van het pand Rijksstraatweg 129 een bijna compleet buidelvormig potje van donker, handgevormd aardewerk opgespit. Het dateert uit de Merovingische of vroeg-Karolingische tijd.

17. De heer A.J. van Beek, te Elst (U), nam in 1973 een ongeveer noord-zuid verlopende greppel waar in een bouwput aan de Dijk. Overvloedige aardewerkvondsten dateren deze in de 14de eeuw. In dezelfde omgeving raapte mw. Delfin in 1975 op een akker enige middeleeuwse scherven op.

18. Eind oktober 1979 veroorzaakte de ontdekking van een aantal skeletten aan de rand van de uiterwaard ten westen van Rhenen enige sensatie. Een bericht over de vondst verscheen zelfs in de *Telegraaf* (1-11-1979). De skeletten bleken niet van recente datum te zijn, maar hadden toch niet veel archeologische waarde. Het is niet onmogelijk, dat het bijzettingen waren in een 17de-eeuwse militaire begraafplaats. Evenmin is uitgesloten, dat wij hier te maken hebben met een iets ouder (pest?)kerkhof. De skeletten zijn ondergebracht in het Anthropobiologisch Instituut te Utrecht.

Soest: losse vondsten en meldingen

1. In 1973 werd een aantal vondsten gedocumenteerd, die in de daaraan voorafgaande jaren door de heer J.C.A. Hulst, te Amersfoort, waren gedaan. Het zijn de volgende.

- Laat-paleolithisch, mesolithisch en neolithisch vuursteenmateriaal, onder meer krabbers en pijlpunten. Lange Duinen, 1968.
- Neolithisch vuursteenmateriaal, onder meer een pijlpunt en een krabber, en neolithische scherven, onder meer van wikkeldraad-, dikwandig versierd en klokbekeraardewerk. Monnikenbosch, 1967.
- Scherven van aardewerk uit de IJzertijd. Vlasakkers, 1970.

2. Freule Rutgers van Rozenburg van de Paltz schonk in 1978, namens de gehele familie, een neolithische stenen hamerbijl. Deze was in 1895 gevonden tijdens het rooien van een stuk bos ten noorden van De Paltz.

3. Door de heer A. Bruijn, van de ROB, werden in 1976 in de buurt van de Stompert minstens acht mogelijke grafheuvels ontdekt. Deze werden later, na 1979, gekarteerd.

4. Bij een ontgroning in de buurt van Soesterberg werden in 1972 door leden van de AWN, zoekgroep zandgronden, enige scherven van aardewerk uit de Bronstijd en de vroege Middeleeuwen opgeraapt.

5. Leden van de AWN, afdeling Vallei en Eemland, stelden in 1977 een onderzoek in naar de resten van de korenmolen 'De Windhond', op een terrein op de hoek van de Molenweg en de Molenstraat. Fundamentresten werden niet teruggevonden, wel een groot aantal stukken van kapotte molenstenen.

6. Samen met de heer Huygen, van het TNO te Soesterberg, voerde de provinciaal archeoloog in 1977 een verkenning uit in een zandafgraving ten zuidoosten van Soesterberg. Daarbij werden resten van het voormalige Belgische vluchtelingenkamp uit de Eerste Wereldoorlog waargenomen, maar geen oudere vondsten gedaan.

7. In een wegcunet op de Soester Eng trof de heer J.A. Bijl, te Soest, in 1978 een grote askuil aan. De provinciaal archeoloog onderzocht deze kuil samen met de vinder. Vondsten werden niet gedaan, zodat een datering onmogelijk is.

Vleuten-De Meern: castellum

De verbreding van 't Zand/Castellumlaan in De Meern in 1973 was aanleiding tot een archeologisch onderzoek in de nabijheid van het hier gesitueerde Romeinse castellum. In oktober en november van dat jaar werd dit onderzoek uitgevoerd door het Archeologisch Instituut van de R.U.U. Het stond onder leiding van prof. dr. C. Isings en C.A. Kalee. Er kwamen sporen aan het licht, daterend uit de 1ste en 2de eeuw na Chr. Zij hebben waarschijnlijk behoort tot een barak in het castellum.

Bij de aanleg van een gasleiding langs 't Zand in 1976 werden door de provinciaal archeoloog waarnemingen uitgevoerd. Vondsten werden toen niet gedaan.

Literatuur

C. Isings en C.A. Kalee, 'De Meern (gemeente Vleuten-De Meern)', *Nieuwsbulletin KNOB* 74 (1975) 53-54

Woudenberg: losse vondsten en meldingen

1. In 1973 werd bekend, dat de heer ICA. Hulst, te Amersfoort, bij de aanleg van een gasleiding in 1967 enige honderden meters ten westen van de uitspanning Bergzicht neolithische vondsten had gedaan. Het gaat om vuurstenen voorwerpen, onder meer een pijlpunt, een mesje en een krabber, en scherven van wikkeldraad-, dikwandig en klokbekeraardewerk. Het is niet onmogelijk, dat op deze plaats een grafheuvel heeft gelegen, die bij de aanleg van de gasleiding is vernield.

2. In 1972 werd direct ten westen van de hierboven genoemde vindplaats een vermoedelijke grafheuvel aangetroffen, die nog intact was. In 1974 werd deze, onder begeleiding van de provinciaal archeoloog, door leden van de AWN, afdeling Vallei en Eemland, gekarteerd en ingemeten.

3. In 1977 werden vondsten gedocumenteerd, die eertijds bij de aanleg van de wijk 't Schilt aan het daglicht kwamen. Het betreft scherven van aardewerk uit de (12de/13de eeuw) later. Een blauw-grijs kogelpotje, in 1925 gevonden bij graafwerk aan de fundamente van de boerderij Heygraaf 15, werd eveneens in de documentatie opgenomen. De vondsten bevinden zich in het gemeentehuis van Woudenberg, de melder was de heer M. Wassen, van de ROB.

Wijk bij Duurstede: Dorestad

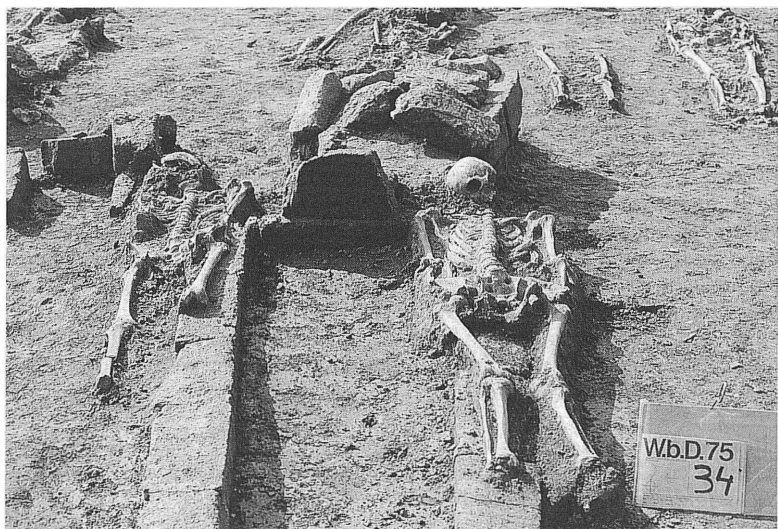
Het grote onderzoek in de Karolingische handelsnederzetting Dorestad, dat in 1967 begon, werd ook in de jaren erna voortgezet. Het staat onder leiding van prof. dr. W.A. van Es. In 1970 werd voor ca 10 ha opgegraven op verschillende punten.

In het uitbreidingsplan De Engk werd een gedeelte van een grafveld opgegraven, dat naar alle waarschijnlijkheid tot Dorestad gerekend mag worden. Het bevatte uitsluitend skeletgraven.

In de zuidwesthoek van het uitbreidingsplan De Heul werd een klein Romeins grafveldje aangesneden. Het bestond uit crematie- en skeletgraven; datering: ca 150-270 na Chr.

In het oostelijk deel van het uitbreidingsplan De Heul werd eveneens een graf-

Wijk bij Duurstede - Frankenhof Oost: gezicht op de middeleeuwse begraafplaats ten noorden van de Steenstraat. De begraafplaats is lange tijd in gebruik geweest. Er is zowel met als zonder sarcofaag begraven. Sommige latere graven zijn halfover oude, toen reeds onder het maaiveld verdwenen sarcofagen terecht gekomen. Datering: 10de - 11de eeuw.

veld onderzocht. Het bevatte skeletgraven uit de Karolingische tijd. Toen alle graven waren verwijderd tekende zich de plattegrond van een klein rechthoekig gebouwtje en nog andere grondsporen af: waarschijnlijk een kerkje met toebehoren. Tenslotte vond op het terrein, waar de Rondweg-Noord aansluiting heeft op de Cothenseweg, een opgraving plaats. Hier werd de aanwezigheid van een rij dicht naast elkaar gelegen huisplattegronden vastgesteld.

In 1972 werd een kadecomplex in een oude Rijnbedding direct ten oosten van de Hoogstraat onderzocht. Dit onderzoek werd in de jaren 1973-1976 voortgezet, terwijl ook delen van de nederzetting zelf weer aan bod kwamen, bij voorbeeld in de nieuwbouwwijk De Frankenhof, ten noordwesten van Wijk bij Duurstede, en aan de Achterstraat. Op deze laatste plaats werden ook belangrijke gegevens verzameld over de na-Karolingische geschiedenis van het gebied. Hier werden onder meer de resten van mogelijk twee middeleeuwse stadsmuren waargenomen. Ook werd in en aan de rand van de oude binnenstad van Wijk kleinschalig onderzoek uitgevoerd, dat informatie verschafte over de structuur van de stad en de loop van de Rijn in de Karolingische tijd en de Middeleeuwen.

Vanaf 1977 lag het zwaartepunt van het onderzoek niet meer bij het Karolingische Dorestad. De resten daarvan zijn - voor zover bereikbaar - namelijk bijna geheel ontgraven. Het onderzoek werd geconcentreerd op de nieuwbouwwijk De Horden, waar, blijkens vondsten, een grote nederzetting uit de Romeinse tijd en misschien andere periodes heeft gelegen. Deze nederzetting is in later tijd overslibd geraakt door een dikke laag klei, die de resten goed heeft beschermd. Daardoor is ook de eigenlijke woonlaag nog grotendeels intact. Door middel van een metaal-detector werden hieruit veel metaalvondsten verzameld, waaronder munten en sieraden.

Eind 1979 konden de resultaten van het onderzoek op de Horden als volgt worden samengevat.

- a. Laat-Neolithicum/vroege Bronstijd. Enkele vuursteenartefacten dateren het begin van de menselijke activiteiten hier in deze periode.
- b. Midden- of late Bronstijd. Deze fase omvat enkele greppelstructuren, die blijkens hun vorm en het in de nabijheid gevonden aardewerk hoogstwaarschijnlijk als grafmonumenten moeten worden geduid.
- c. Vroege (of midden)-IJzertijd. Deze fase wordt gevormd door crematiebegravingen, waarvan sommige in urnen.
- d. Late IJzertijd/Romeinse tijd. Talrijke nederzettingssporen, waaronder vele huisplattegronden. In de vroegste fase hebben deze laatste een tamelijk onregelmatige vorm, de latere vertonen meer regelmaat. Enkele zijn van het deels twee-, deelsdrieschepige type. De eerste exemplaren van dit type werden in 1977 opgegraven, in hetzelfde jaar als in Nieuwegein (zie Nieuwegein Batau). Het is steeds waarschijnlijker geworden, dat de Romeinse nederzetting in zijn geheel omgeven is geweest door een rechthoekige omgrachting.

Vermeldenswaard in dit verband, hoewel eigenlijk net buiten de provinciegrens vallend, is de vondst van een bijna complete Romeinse legerhelm in de zandzuigerij Roodvoet (gem. Maurik), direct aan de overkant van de Lek. Deze en andere vondsten uit dezelfde periode doen vermoeden, dat het Romeinse castellum Lefefanum, waarvan de precieze plaats tot nog toe onbekend was, in deze omgeving moet worden gezocht. De helm, en een fragment van een dergelijke helm, zijn door de Mij. tot Exploitatie van Waalsteenfabrieken geschonken aan het Kantonnaal en Stedelijk Museum te Wijk bij Duurstede. Daar het terrein Roodvoet in feite direct aansluit aan het nederzettingsgebied rond Wijk bij Duurstede, zijn door de opgravingsleiding pogingen gedaan meer gegevens betreffende deze vindplaats te verzamelen. Dit gebeurde onder meer door de vondsten, die bij het zuigen naar boven kwamen, ter plaatse uit het zand en grind te zoeken. De datering van de tot en met 1979 gedane vondsten was Romeins en Karolingisch, afgezien van één mesolithisch of neolithisch hertshoornen voorwerp.

Literatuur

- D. Eckstein und W.A. van Es, 'Dendrochronologische Untersuchungen von Daubenbrunnen aus der frühmittelalterlichen Siedlung Dorestad, Holland', *Die Kunde* 23 (1972) 220-226
- D. Eckstein, W.A. van Es und E. Hollstein, 'Beiträge zur Datierung der frühmittelalterlichen Siedlung Dorestad, Holland', *Berichten ROB* 25 (1975) 165-175
- W.A. van Es, 'Wijk bij Duurstede, Dorestad', *Nieuwsbulletin KNOB* 71 (1972) 30-31
- , 'Die neuen Dorestad-Grabungen 1967-1972', in: H. Jankuhn, W. Schlesinger und H. Steuer (Hrsgs.), *Vor- und frühformen der europäischen Stadt im Mittelalter*, Göttingen 1973, 202-217
- 'Vis uit Dorestad voor mijnheer Calkoen', *Westerheem* XXIII (1974) 89-94
- , 'La grande fibule de Dorestad', in: *Festoen*, opgedragen aan A.N. Zadoks-Josephus Jitta, 1976, 249- 266
- , 'Das niederländische Flussgebiet von der Römerzeit bis ins Mittelalter - ein archäologisches Forschungsprogramm', in: *Festschrift zum 75jährigen Bestehen der Römisch-Germanischen Kommission*, Mainz 1979, 105-126
- W.A. van Es en W.J.H. Verwers, 'Het beenderdelven te Wijk bij Duurstede in de winter van 1841/42', in: *Archeologie en historie* - opgedragen aan H. Brunsting bij zijn zeventigste verjaardag, Bussum 1973, 477-494
- , 'Céramique peinte d'époque carolingienne, trouvée à Dorestad', *Berichten ROB* 25 (1975) 133-164
- , 'Wijk bij Duurstede (Dorestad)', *Nieuwsbulletin KNOB* 74 (1975) 131-134
- , 'Wijk bij Duurstede', *Nieuwsbulletin KNOB* 7 (1977) 178-181
- H.E. van Gelder, 'Wijk bij Duurstede', *Nieuwsbulletin KNOB* 71 (1972) 58
- , 'Muntvondst Wijk bij Duurstede', *Nieuwsbulletin KNOB* 72 (1973) 28-29
- W. Groenman-van Wateringe, 'Schuhe aus Wijk bij Duurstede', *Berichten ROB* 26 (1976) 189-198
- H. Halbertsma, 'Wijk bij Duurstede', *Nieuwsbulletin KNOB* 73 (1974) 45-46
- J. Hollestelle, 'Soil marks of Late Medieval Brick Clamps at Wijk bij Duurstede', *Berichten ROB* 24 (1974) 185-189
- J. Parkhouse, 'The Dorestad-Quernstones', *Berichten ROB* 26 (1976) 181-188
- Spiegel Historiael* 13 (1978), 4 (speciaal Dorestadnummer, ook verschenen als supplement bij *Westerheem* XXVII, 1978)
- W.J.H. Verwers, 'Roman period Settlement Traces and Cemetery at Wijk bij Duurstede', *Berichten ROB* 25 (1975) 93-132

Wijk bij Duurstede: losse vondsten en meldingen

1. Op een perceel weiland aan de Landscheiding, in de noordwesthoek van de gemeente, vond de heer A. van Bommel, te Cothen, na het diepploegen een scherfje van geel, grof gemagerd draaischijfardewerk, met omgeslagen puntig toelopende rand. Datering: Karolingisch.
2. Bij het graven van een funderingssleuf in de Peperstraat, in het centrum van het stadje, heeft de heer E.B.M. van Leeuwen twee muntjes gevonden, en wel een zilveren penning van bisschop Boudewijn II van Utrecht (1178-1196) en een zilveren schelling van de stad Kampen, geslagen ca 1615-1620 (determinatie KPK).

Literatuur

W.J. van Tent, 'Wijk bij Duurstede', *Nieuwsbulletin KNOB* 69 (1970) 154-155

3. In het kader van de restauratiewerkzaamheden werd in de tweede helft van 1971 een onderzoek uitgevoerd binnen de muren van de Nederlands hervormde kerk, eertijds gewijd aan Johannes de Doper. De leiding van het

onderzoek had drs. H. Halbertsma (ROB). De eerste fase van het gebouw bleek een eenbeukige kruiskerk te zijn, gebouwd op een plaats waar voordien nog geen bebouwing was geweest. Haar huidige vorm kreeg de kerk eerst onder bisschop David van Bourgondië (1456-1496).

Literatuur

H. Halbertsma, 'Wijk bij Duurstede', *Nieuwsbulletin KNOB* 73 (1974) 45-46

4. Door mw. T. Springer, te Maarn, werd in 1972 op het stort van de Dorestad-opgraving een benen voorwerp gevonden. Het is een naald of een onderdeel van paardetuig, versierd met puntcirkels; de datering moet Karolingisch zijn. De vondst werd in 1973 gemeld en gedocumenteerd.

IJsselstein: Eiteren

In volkstuinjes, gelegen in de buurtschap Eiteren, zijn door de heer R.J. Ooyevaar, te IJsselstein, veel aardewerkscherven gevonden. De meeste zijn middeleeuws of later. Er is echter een randscherf onder van het Karolingische Badorf-aardewerk met radstempelversiering. Vermeldenswaard is verder de vondst van een benen dobbelsteentje. In 1972 voerden leden van de AWN, afdeling Utrecht, een proefonderzoekje uit in de buurtschap Eiteren. Het doel was de plaats van de oude parochiekerk en van de hier vermoede vroeg-middeleeuwse nederzetting vast te stellen. Men slaagde erin de resten van een gotisch priesterkoor bloot te leggen. Door dr. H. Halbertsma (ROB), werden zij gedateerd in de 14de/15de eeuw, niet zo oud als verwacht. Van een vroeg-middeleeuwse nederzetting werd geen spoor gevonden.

In 1973 en 1974 werd door leden van de AWN, afdeling Utrecht, een boorprogramma op het terrein uitgevoerd. Aanwijzingen voor het bestaan van een vroeg-middeleeuwse nederzetting werden daarbij evenmin gevonden. In 1976 werd nog een grote brandplek gevonden in een volkstuinje op het terrein van Eiteren. Deze bevatte veel aardewerk uit de ude eeuw.

Literatuur

R.J. Ooyevaar, 'Eiteren, bij IJsselstein', *Westerheem* XXI (1972) 120-124

R.J. Ooyevaar en W.J. van Tent, 'IJsselstein', *Nieuwsbulletin KNOB* 72 (1973)42

-, 'Een proefgraving te Eiteren, gem. IJsselstein', *Westerheem* XXII (1973) 104-107

*IJsselstein - Eiteren:
grafin het gotische
priesterkoor.
(foto R.j. Ooyevaar)*

IJsselstein: losse vondsten en meldingen

Bij de egalisatie van een weiland aan de Hoge Dijk, polder Over-Oudland, werden in 1975 door de heer W. Boer, te IJsselstein, veel puin en aardewerkscherven uit de 13de eeuwen later gevonden.

Een kort proefonderzoek door leden van de AWN, werkgroep zuidwest Utrecht, bracht grote, kris-kras liggende brokken muurwerk aan het licht, maar geen vaste fundamenten. Het baksteenformaat was 31x15 x7cm. De betekenis van de vondst is onduidelijk.

Zeist: losse vondsten en meldingen

1. Door de heren K.W. van Galis, te Zeist, en S. Pos, te Hilversum, werden in 1970-1971 enige grafheuvels gemeld op het voormalige landgoed Dijnselburg. Ze werden in de jaren daarop verder gekarteerd. In 1973 bleek, dat er één zou moeten verdwijnen in verband met de aanleg van Rijksweg 28. Daarom werd deze heuvel in 1974 opgegraven door het IPL. Hij bleek grondig te zijn verstoord, waardoor van eventuele bijzettingen niets werd teruggevonden. Wel werd duidelijk, dat de heuvel omgeven moet zijn geweest door een diepe greppel. Op grond daarvan wordt een datering in de midden-Bronstijd waarschijnlijk geacht.

Niet ver van deze grafheuvel werd al eerder, in 1972, door de AWN, zoekgroep zandgronden, enig aardewerk en vuursteenmateriaal gevonden. Het dateert mogelijk uit het Neolithicum. Later, in 1976, kwam in dezelfde omgeving een aantal aardewerkscherven uit de IJzertijd aan het licht.

Literatuur

P.J.R. Modderman, 'Zeist', *Nieuwsbulletin KNOB* 72 (1973) 181-182

2. In 1977 en 1979 werd door leden van de AWN, afdeling Vallei en Eemland en zoekgroep zandgronden, een aantal mogelijke grafheuvels ontdekt in de bossen bij Austerlitz. Zij werden voorlopig in kaart gebracht. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of de min of meer ronde verhevenheden werkelijk grafheuvels zijn.

3. De heer H. Fokkens, te De Bilt, meldde in 1972, dat hij enige jaren daarvoor enkele vuurstenen werktuigen had opgeraapt in het cunet van de S6, niet ver van Den Dolder. Zij dateren uit het Neolithicum. In 1974 meldde de heer J.A. Bakker, van het IPP, een paar prehistorische vondsten, die eveneens in de omgeving van Den Dolder waren gevonden.

Literatuur

J.A. Bakker, 'Den Dolder, gem. Zeist', *Nieuwsbulletin KNOB* 72 (1973) 120

4. In 1978 en 1979 ontving de provinciaal archeoloog meldingen van de vondst van stenen 'vuistbijlen' in de gemeente Zeist. In beide gevallen bleek het te gaan om z.g. 'windkanters' - vormen, die op natuurlijke wijze zijn ontstaan door de slijpende werking van door wind voortgedreven zand.

5. Tijdens verkenningen in het wegcunet van Rijksweg 28 en op aangrenzende terreinen werden in 1977 door leden van de AWN, zoekgroep zandgronden, scherven van aardewerk uit de Bronstijd en de IJzertijd gevonden.

6. In 1973 werd, naar aanleiding van een melding van de heer J.W. van der Toorn, te Zeist, een verkenning uitgevoerd op het terrein van het voormalige

middeleeuwse versterkte huis Blikkenburg. Het bleek zeer waarschijnlijk, dat er nog resten van fundamente van het oorspronkelijke gebouw in de grond aanwezig zijn.

7. Bij rioleringswerkzaamheden aan de Kersbergenlaan te Zeist in 1979 werd door leden van de AWN, zoekgroep zandgronden, gezocht naar fundamente van het in 1854 afgebroken middeleeuwse kasteel Kersbergen. Het resultaat was negatief.

8. In het bos ten noorden van Austerlitz, op het kruispunt van de Nieuwe Weg en het Damreese Spoor, ligt een ronde open plek, omgeven door een aarden wal. De naam van de plek is de Wallenburg. Over datering en functie van het aardwerk is niets bekend. De AWN, afdeling Vallei en Eemland, probeerde meer gegevens te verzamelen door middel van verkenningen en archiefonderzoek.

In 1970-1979 verschenen literatuur op het gebied van archeologie

(hier zijn opgenomen algemene titels over archeologie in het Sticht en niet aan specifieke opgravingen gebonden publikaties)

H. Halbertsma, 'Linschoten', *Nieuwsbulletin KNOB* 76 (1977) 38-39

W.J. van Tent, *Van Steentijd tot Sticht – 20 jaar oudheidkundig bodemonderzoek in de provincie Utrecht*, catalogus bij de tentoonstelling in het Museum Flehite 15 december 1973-22 april 1974, Amersfoort 1974

-, 'Excavations along the Limes', *Berichten ROB* 23 (1973) 123-134

-, 'Archeologische berichten uit de gouw Flehite: de heuvel bij de Lichtenberg', *Tijdschrift Flehite* 9 (1977) nr. 1, 8-9

-, 'Archeologische berichten uit de gouw Flehite: een Romeinse vondst uit Amersfoort', *Tijdschrift Flehite* 9 (1977) nr. 2, 12-13

J.H. Willems, 'Prehistorische vondsten te Groenekan, gem. Maartensdijk (prov. Utrecht)', *Westerheem* XXI (1973) 168-170

Verklarende woordenlijst:

- Alzei:** plaats met laat-Romeins castellurn, gelegen tussen Bingen en Worms in Duitsland. Bepaalde laat-Romeinse aardewerktypen worden er naar vernoemd.
- Andenne:** aardewerk uit de middenperiode van de Middeleeuwen, zo genoemd naar het productiecentrum.
- Artefact:** door mensen gemaakt voorwerp.
- Badorf:** aardewerk uit de vroege Middeleeuwen, zo genoemd naar het productiecentrum.
- Besmeten:** wordt gezegd van aardewerk, waarvan de wand is bedekt met een grove kleipap; een zo behandelde pot geeft meer houvast.
- Castellurn:** Romeins militair fort.
- Dekzand:** stuifzand, waarmee grote delen van Nederland in de laatste periode van de laatste Ijstijd werden bedekt. Soms is het opgewaaid in ruggen, zogenaamde dekzandruggen.
- Drag:** afkorting van Dragendorff, de naam van de man, die als eerste een typologie voor de terra sigillata opstelde; een terra sigillata-vorm wordt aangegeven door deze afkorting, gevolgd door een nummer, bijvoorbeeld Drag. 37 (de versierde kom).
- Drakestein:** aardewerk uit de Bronstijd, genoemd naar de eerste vindplaats, het landgoed Drakestein.
- Esdek:** vaak dikke laag oude akkergrond, ontstaan door eeuwenlange ophoging met mest en plaggen.
- Fibula:** kledingspeld (meervoud: fibulae).
- Geverfd aard:** bepaalde soort Romeins aardewerk; oudere naam: gevernist.
- Gladwandig:** bepaalde soort Romeins aardewerk.
- Grape:** bolle pot op pootjes, middeleeuws.
- Hilversum:** aardewerk uit de Bronstijd, genoemd naar de eerste vindplaats.
- Huisplattegronden:** Van huisplattegronden wordt vaak gezegd, dat zij een-, twee-, drie-, of zelfs vierschepig zijn. Dit slaat op het aantal delen, waarin de binnenruimte van het huis in de lengterichting wordt verdeeld door rijen palen. In het inwendige van een eenschepig huis bevinden zich geen palen, zodat de binnenruimte ongedeeld is. Een tweeschepig huis is in de lengterichting in tweeën gedeeld, meestal door een rij palen, die de nok van het dak dragen. Het inwendige van een drieschepig huis wordt in drieën gedeeld door twee rijen palen, meestal gegroepeerd in jukken, die een dakdragende functie hebben. Bij een vierschepig huis staat tussen de palen van elk juk nog een derde paal, die meestal als extra ondersteuning van de nok dient. Binnen één en hetzelfde gebouw kunnen verschillende constructies voorkomen: wij spreken dan bij voorbeeld van een gemengd een- en tweeschepig huis.
- Klokbeker:** aardewerk uit het Neolithicum, zo genoemd naar zijn vorm; een ondertype is de Veluwe klokbeker.

Kogelpot:	middeleeuws aardewerk, zo genoemd naar de vorm.
Kringgrop(pel):	ronde greppel om (crematie)graf, vaak in urnenveld, maar ook wel bij begravingen in andere periodes.
LaTène-armband:	glazen armband uit de late IJzertijd.
Limes:	grens van het Romeinse Rijk, in ons land gelegen langs de Rijn.
Oeverwal:	natuurlijke verhoging langs een onbedekte rivierbedding, meestal bestaande uit zand of zavel. Een oeverwal ontstaat doordat, als de rivier buiten zijn oevers treedt, het zwaardere materiaal, zoals zand, direct naast de bedding wordt afgezet.
Paalkuilen:	De sporen van de kuilen, die zijn gegraven om palen voor het dragen van het dak van een huis in te zetten, en die daarna weer zijn dichtgegooid met grond, die een andere (meestal donkerder) kleur heeft dan de omgevende ongeroerde grond. Een enkele keer kan de plaats van de eigenlijke paal worden herkend als een nog iets donkerder gedeelte binnen zo'n paalkuil. Dit donkere gedeelte noemen wij paalgat.
Paffrath:	aardewerk uit de middenperiode van de Middeleeuwen, zo genoemd naaf het productiecentrum in Duitsland.
Pingsdorf:	aardewerk uit de middenperiode van de Middeleeuwen, zo genoemd naar het productiecentrum in Duitsland.
Radstempel:	roterend wielkje met uitsteeksels, gebruikt bij het versieren van aardewerk, populair in de Middeleeuwen.
Ruwwandig aard.:	bepaalde soort Romeins aardewerk.
Spinklos/steen:	schijfvormig gewichtje, meestal gemaakt van aardewerk of been, dat wordt gebruikt bij het spinnen van bijv. wol.
Standvoetbeker:	aardewerkuit het Neolithicum, zo genoemd naar de standvoet, die dit aardewerk bezit.
Steengoed:	zeer hard gebakken middeleeuws aardewerk, dat onder meer bij Siegburg in Duitsland werd vervaardigd.
Stroomrug:	verhoging ontstaan door het naar elkaar toegroeien van twee oeverwallen. In het midden van zo'n rug bevindt zich vaak het restant van de oorspronkelijke rivierbedding, de restgeul.
Stuifheuveld:	natuurlijke heuvels van stuifzand.
Terra nigra:	Romeins aardewerk, zwart van kleur.
Terra sigillata:	Romeins luxe-aardewerk, rood van kleur, vaak versierd.
Trechterbeker:	aardewerk uit het Neolithicum, zo genoemd naar de vorm van de hals; het komt vaak voor in de hunebedden.
Urnenveld:	grafveld uit de late Bronstijd/vroege IJzertijd; de resten van de gecremeerde doden werden er in urnen bijgezet, vaak onder lage heuveltjes met een greppel ('kringgrop') eromheen.
Vicus:	(Romeins:) burgerlijke nederzetting (vaak bij fort); (vroege Middeleeuwen:) handelsplaats.

Chronologisch schema

De Nederlandse archeologie wordt onderverdeeld in een aantal periodes:

Paleolithicum (Oude Steentijd):	tot 8000 voor ehr.
Mesolithicum (Midden Steentijd):	8000-5300 voor ehr.
Neolithicum (Nieuwe Steentijd):	5300-2100 voor ehr.
Bronstijd:	2100-700 voor ehr.
Ijzertijd:	700-0 voor ehr.
Romeinse tijd:	0-400 na ehr.
Volksverhuizingstijd:	400-500 na ehr.
Vroege Middeleeuwen	
-Merovingische tijd:	500-750 na ehr.
-Karolingische tijd:	750-900 na ehr.
Latere Middeleeuwen:	900-1500 na ehr.
Nieuwe tijd:	na 1500 na ehr.

Lijst met afkortingen

ABKGU:	Archeologische en Bouwhistorische Kroniek Gemeente Utrecht
AWN:	Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
BAL:	Biologisch-Archeologisch Instituut, Groningen
IPP:	Instituut voor Prae- en Protohistorie, Amsterdam
KPK:	Koninklijk Penningkabinet, Leiden
NJBG:	Nederlandse Jeugdbond voor de Geschiedenis
NWO:	Nederlandse stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek
PUG:	Provinciaal Utrechts Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen
RGD:	Rijks Geologische Dienst
RMO:	Rijksmuseum van Oudheden, Leiden
ROB:	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
RUG:	Rijksuniversiteit Groningen
RUU:	Rijksuniversiteit Utrecht
Whm:	Westerheem (tijdschrift van de AWN)

De Provinciale archeologische kroniek is een uitgave van de Provincie
Utrecht en de Stichting Publikaties Oud-Utrecht (SPOU).

Uitgave: Utrecht 1996, Realisatie Mewadruk bv

PROVINCIE :: UTRECHT